

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Zdravotně sociální fakulta

**Začlenění osob se sluchovým postižením do
sociokulturního prostředí majoritní společnosti**

diplomová práce

Autor práce: Bc. Veronika Urbánková
Studijní program: Rehabilitace
Studijní obor: Rehabilitační psychosociální péče o postižené děti, dospělé a seniory
Vedoucí práce: Doc. Ing. Lucie Kozlová, Ph.D.

Datum odevzdání práce: 20. 5. 2013

Abstrakt

Tato diplomová práce se zaměřuje na začlenění osob se sluchovým postižením do společnosti. Cílem této diplomové práce je analýza možností začlenění osob se sluchovým postižením do sociokulturního prostředí majoritní společnosti. Diplomová práce je prací výzkumnou a je rozdělena na dvě části, a to na část teoretickou a praktickou.

V první, teoretické části se zabývám stručným dělením sluchových vad, komunikací a osobností jedinců se sluchovým postižením, dále pak oblastem vzdělávání, zaměstnávání a kultury. V praktické části jsou využity metody a techniky kvalitativního výzkumu. V diplomové práci je použita metoda dotazování a technikou sběru dat je polořízený rozhovor s osobami se sluchovým postižením. Realizace výzkumu proběhla na území hlavního města Prahy. Výzkumný soubor je tvořen celkem 10 respondenty s různým typem sluchového postižení. V rámci výzkumu byla stanovena hlavní výzkumná otázka *„Jaké možnosti začlenění do sociokulturního prostředí majoritní společnosti mají osoby se sluchovým postižením?“* a dále pak byly stanoveny vedlejší výzkumné otázky. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že možnosti vzdělávání osob se sluchovým postižením nejsou dostatečné a dále, že osoby se sluchovým postižením mají v důsledku své sluchové vady omezen přístup na trh práce. Mimo toho výzkum ukázal, že největší bariéry ve vztahu ke slyšící společnosti spočívají v komunikační a informační bariéře a dále v přetrvávajících předsudcích ve společnosti a že osoby se sluchovým postižením nemají dostatečný přístup ke kulturnímu vyžití rovnoměrně po celém území České republiky.

Jedním z praktických využití výstupů práce je deskripce zjištění možností začlenění osob se sluchovým postižením do sociokulturního prostředí majoritní společnosti, což může posloužit nejen k větší míře informovanosti odborné i laické veřejnosti, ale i ke zjištění případných potřeb sociálních služeb pro tyto osoby.

Klíčová slova: český znakový jazyk, komunikace, kultura Neslyšících, sluchové postižení

Abstract

This diploma dissertation is focused on integration of hearing handicapped people in the society. The objective of the diploma dissertation is the analysis of possibilities to integrate the hearing handicapped people in socio-cultural milieu of the majority society. The diploma dissertation is an investigation work and it is divided into two parts, namely to theoretical and practical ones.

In the first theoretical part, I am dealing with a brief division of hearing defects, communication and personality types of hearing handicapped individuals and further with areas of education, employment and culture. Methods and techniques of the qualitative research are described in the practical part. The research method is used in the diploma dissertation and data collection technique is represented by the semi-controlled conversation with hearing handicapped people. The research was implemented on the territory of the capital city of Prague. The research set is made up of 10 respondents altogether having different types of hearing handicap. The cardinal question set within the framework of the research is *What are the chances of integration of the hearing handicapped people in the socio-cultural milieu of the majority society?* Further, other secondary investigative questions were set. It resulted from the research that chances for education of hearing handicapped persons are not sufficient and further that the hearing handicapped people have a limited access to labour market due to their hearing defects. In addition, the investigation showed that the highest barriers in relation to the hearing society consist in communication and information barriers and further in persistent prejudices of the society and that the hearing handicapped people do not have an adequate access to cultural enjoyment equally over the entire Czech Republic territory.

One of the outcomes of the dissertation thesis for practical utilization is the description how to find out the chances of integration of the hearing handicapped persons in the socio-cultural milieu of the majority society, which may contribute not only to better awareness of both the expert public and general public, but also to finding conceivable needs of social services for these people.

Key words: czech sign language, communication, Deaf culture, hearing impairment

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 20. 5. 2013

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce doc. Ing. Lucii Kozlové, Ph.D. za odborné vedení, podporu a vstřícný přístup při psaní mé diplomové práce.

Obsah

Obsah	7
Úvod.....	9
1 Současný stav	10
1.1 Člověk se sluchovým postižením.....	10
1.2 Rozdělení sluchových vad.....	11
1.3 Komunikace osob se sluchovým postižením	14
1.3.1 Vizualně motorické systémy komunikace.....	15
1.3.2 Auditivně orální komunikační systémy	17
1.4 Osobnost jedince se sluchovým postižením.....	19
1.4.1 Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina	21
1.4.2 Specifické neverbální projevy neslyšících	23
1.5 Kultura.....	25
1.5.1 Kultura Neslyšících	26
1.5.2 Tradice a svátky neslyšících.....	27
1.5.3 Divadelní tlumočení	29
1.5.4 Filmová tvorba a televizní vysílání	31
1.5.5 Tlumočení hudby a zpěvu	32
1.5.6 Tlumočení poezie a vizuální umění.....	33
1.5.7 Humor.....	34
1.6 Možnosti vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR.....	34
1.6.1 Přístupy ve vzdělávání	34
1.6.2 Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR	36
1.7 Možnosti pracovního uplatnění	38

1.7.1 Důsledky sluchového postižení pro zaměstnanost.....	38
1.7.2 Pracovní možnosti.....	40
2 Cíle práce	43
2. 1 Výzkumné otázky.....	43
3 Metodika	44
3.1Metodika sběru dat	44
3.2 Charakteristika výzkumného souboru.....	44
4 Výsledky	45
4.1 Případové studie	45
4.2 Kvantifikace výsledků.....	60
5 Diskuse.....	66
6 Závěr	73
7 Seznam informačních zdrojů	75
8 Přílohy.....	82
8.1 Příloha č. 1	82
8.2 Příloha č. 2	84
8.3 Příloha č. 3	85
8.4 Příloha č. 4	86
8.5 Příloha č. 5	87

Úvod

Za osobu se sluchovým postižením je považována osoba trpící ztrátou sluchu, která je větší než 20 dB. Sluchové postižení je v dnešní době velice rozšířené. V České republice žije přibližně 0,5 milionů osob s tímto postižením, tedy zhruba každý dvacátý první člověk. Osoby se sluchovým postižením jsou velmi často ohroženy sociální izolací, mají problémy s hledáním zaměstnání i s každodenní komunikací.

Každý člověk je součástí určitého společenského prostředí, ve kterém žije, které na něj působí a které současně on sám nějakým způsobem utváří. Málokdo z nás slyšících si dokáže představit, s jakými každodenními starostmi se lidé se sluchovým postižením setkávají, jaké překážky na své cestě za vzděláním či uplatněním na trhu práce musí překonávat či na jaké bariéry narážejí ve vztahu s námi – slyšící majoritou.

Cílem této diplomové práce je analýza možností začlenění osob se sluchovým postižením do sociokulturního prostředí majoritní společnosti. V závislosti na uvedeném cíli byla stanovena hlavní výzkumná otázka *„Jaké možnosti začlenění do sociokulturního prostředí majoritní společnosti mají osoby se sluchovým postižením?“* a dále pak byly stanoveny vedlejší výzkumné otázky.

Téma diplomové práce jsem zvolila záměrně, jelikož se o problematiku osob se sluchovým postižením zajímám a cítila jsem potřebu se tomuto tématu komplexněji věnovat. Doufám, že tato práce přispěje k odstranění bariér ve společnosti a ke zvýšení informovanosti odborné i laické veřejnosti o uvedené problematice.

1 Současný stav

1.1 Člověk se sluchovým postižením

„Slepota odděluje člověka od věcí - hluchota od lidí.“

Helen Kellerová

Je třeba si uvědomit, že termín *sluchové postižení* a *sluchová vada* nemají úplně stejný význam. Zatímco u sluchové vady se jedná o poškození orgánu nebo jeho funkce takovým způsobem, že je snížena kvalita či kvantita slyšení, sluchové postižení je širší termín zahrnující i sociální důsledky a řečový defekt (27).

Za **osobu se sluchovým postižením** tedy označujeme jedince s různým stupněm a druhem sluchového postižení. Toto označení tedy zahrnuje osoby **neslyšící**, **nedoslýchavé** a **ohluchlé**, ale i osoby s **kochleárním implantátem** (36).

Hrubý (9 s. 40) tento pojem rozšiřuje a považuje za osoby se sluchovým postižením *„osoby nedoslýchavé, osoby s vadou sluchu získanou až po rozvoji mluvené řeči (ohluchlí), osoby s prelingvální úplnou hluchotou, neslyšící nebo správněji Neslyšící, osoby s kombinovanou sluchovou a zrakovou vadou (slepohluší), šelestáři a rodiče dětí se sluchovým postižením.“*

Lidé se sluchovým postižením vytvářejí tedy různorodou skupinu osob s nejrůznějšími potřebami, které můžeme rozdělit na základě stupně a druhu sluchového postižení. Horáková (26) zahrnuje pod pojem sluchové postižení tyto základní kategorie osob - *neslyšící, nedoslýchaví a ohluchlí*.

Neslyšící

U těchto osob je schopnost slyšení poškozena v takovém rozsahu, že ani s největším zesílením nejsou tito lidé schopni vnímat zvuky mluvené řeči (36). I ve skupině lidí, kteří jsou zcela neslyšící a nemají žádné využitelné zbytky sluchu, je třeba rozlišovat, zda se jedná o člověka prelingválně neslyšícího či postlingválně

ohluchlého. Zásadní roli zde hraje věk, při kterém došlo ke ztrátě sluchu. Mezi těmito skupinami lidí je značný rozdíl. Pokud člověk ohluchl až poté, co si osvojil mluvenou řeč a strukturu mluveného jazyka, je pro něj přirozené užívat v psané i mluvené formě tento jazyk (u nás se tedy jedná o český jazyk). Pokud se člověk narodil jako neslyšící či sluch ztratil před vytvořením řeči, je jeho pozice jiná. Tito jedinci berou svět ticha a vizuálních podnětů jako zcela přirozený a za jejich přirozený komunikační prostředek bývá považován znakový jazyk (u nás se jedná o český znakový jazyk) (11).

Nedoslýchaví

Za nedoslýchavé bývají považováni ti, „kteří se sluchadlem alespoň v tiché místnosti rozumějí mluvené řeči i bez odezírání.“ (9 s. 33). V podstatě se dá říci, že nedoslýchavý je takový člověk, který má nějaké zhoršení sluchu oproti běžné populaci. Nedoslýchavost však lze do určité míry kompenzovat technickými pomůckami, sluchadly, zesilovacími systémy apod. Sluchová ztráta není tak velká, aby znemožňovala alespoň částečně vnímat zvuk mluvené řeči. Nedoslýchaví tak mají v různém rozsahu využitelné zbytky sluchu a velmi často mohou komunikovat s okolím mluvenou řečí, kterou také volí jako svůj hlavní komunikační prostředek se slyšícím okolím (11).

Ohluchlí

U lidí, kteří bývají označováni tímto termínem, došlo ke ztrátě sluchu v období dokončování vývoje mluvené řeči, nebo tato ztráta zasáhla do již vytvořené mluvené řeči jako komunikačního nástroje (27).

1.2 Rozdělení sluchových vad

Existuje několik dělení sluchových vad dle různých kritérií. Pipeková (26) rozlišuje sluchové vady ze tří hledisek, a to z hlediska místa vzniku postižení, období vzniku poškození a dle stupně postižení.

Klasifikace dle místa vzniku postižení

Podle místa vzniku poškození můžeme rozlišovat vady **periferní** a **centrální**. Periferní vady sluchu se dále dělí na vady převodní, percepční či smíšené. U *převodních vad* jsou sluchové buňky v pořádku, ale převod zvuku skrz zvukovod a střední ucho je přerušeno. U *percepčních vad* dochází k poruše vnitřního ucha, sluchových buněk nebo sluchových nervů. *Smíšené vady* jsou kombinací výše uvedených vad. Centrální vady jsou způsobeny rozsáhlým defektem centrálního nervového ústrojí sluchového analyzátoru (26).

Klasifikace dle období vzniku poškození

Z hlediska období vzniku můžeme rozlišovat vady na nelingvální a postlingvální. Jak uvádí Suralová a Langer (36), za nelingvální sluchovou vadu považujeme vadu, která je vrozená či získaná v době, kdy není ukončen základní vývoj řeči. Řeč se v tomto případě spontánně nevyvíjí a není dostatečně fixována. Postlingvální sluchová vada je termín označující ztrátu sluchových schopností, ke které došlo až po ukončení základního vývoje řeči. Pipeková (26) ještě specifikuje vady sluchu, které jsou vrozené. Jedná se o vady geneticky podmíněné a o vady kongenitálně získané, které rozlišujeme na prenatální, tedy způsobené v průběhu těhotenství a perinatální, ke kterým dochází v průběhu porodu.

Klasifikace dle stupně postižení

Dle stupně postižení, tedy z hlediska míry poškození sluchu, se sluchová vada projevuje od latentní formy až po nejtěžší formu, tedy až po praktickou či totální hluchotu. Kvantita stupňů sluchové vady je udávána v decibelech (dB). Hlasitost zvuků, které se vyskytují v prostředí, kde se člověk právě nachází, je vyjádřena stupnicí od 0 do 140 dB. Například člověk, který šeptá, vydává hlasitost o velikosti 30 dB, zatímco v běžném hovoru mluvíme hlasitostí zhruba 50-60 dB (36).

V roce 1980 stanovila Světová zdravotnická organizace (WHO) škálu stupně sluchového postižení, a to podle intenzity slyšeného vjemu. Tato škála byla poté v roce 1997 aktualizována (26).

Velikost ztráty sluchu dle WHO	Název kategorie ztráty sluchu	Název kategorie podle Vyhl. MPSV č 284/1995 Sb.
0-25 dB	normální sluch	
26-40 dB	lehká nedoslýchavost	lehká nedoslýchavost (již od 20 dB)
41-55 dB	střední nedoslýchavost	středně těžká nedoslýchavost
56-70 dB	středně těžké poškození sluchu	těžká nedoslýchavost
71-90 dB	těžké poškození sluchu	praktická hluchota
Více než 90 dB, ale body v audiogramu i nad 1 kHz	velmi závažné poškození sluchu	úplná hluchota
V audiogramu nejsou žádné body nad 1kHz	neslyšící	úplná hluchota

Tab. - „Klasifikace sluchových vad - jednotlivé kategorie ztráty sluchu“ (26 s. 133)

1.3 Komunikace osob se sluchovým postižením

„Komunikace znamená obecnou lidskou schopnost užívat výrazové prostředky k utváření, udržování a pěstování mezilidských vztahů. Komunikace významně ovlivňuje rozvoj osobnosti a je prostředkem vzájemných vztahů. V nejširším slova smyslu lze komunikaci chápat jako symbolický výraz interakce, tj. vzájemné a oboustranné ovlivňování mezi dvěma nebo více systémy“ (13 s. 25).

Jiná z definic komunikace označuje komunikaci jako *„sdělování informací prostřednictvím nejrůznějších signálů a prostředků – ústně, písemně, gesty, mimikou, ale i dalším neverbálním chováním. Charakter komunikace se pak vyznačuje spojením mezi dvěma a více subjekty“ (7 s. 9).*

Komunikace je tedy složitý děj, při kterém dochází k vydávání a přijímání informací, jejich dekódování a porozumění. Slouží zejména k přenosu informací pomocí specifických komunikačních kanálů. Potřeba komunikace patří k nejsilnějším potřebám jedince (20).

Komunikace u sluchově postižených osob má své specifické vlastnosti a vždy je třeba používat takový prostředek komunikace, který umožní v maximální míře přijímat a předávat informace. Volba komunikačního systému by měla záležet na sluchově postiženém a měla by respektovat jeho stupeň postižení, jazykové prostředky a osobnostní vlastnosti (36). Je důležité si uvědomit, že základní rozdíl v komunikaci probíhající mezi slyšícími a neslyšícími je rozdílný komunikační kanál. Zatímco mluvený jazyk, který využívá většina české populace, probíhá přes kanál **audio-orální**, znakový jazyk využívá kanál **vizuálně-motorický** (21).

Krahulcová (16) řadí mezi komunikační formy sluchově postižených ve vizuálně motorickém kódu národní znakový jazyk (český znakový jazyk), manuálně kódovaný znakový jazyk (znakovaná čeština), Gestuno (nadmárodní znakový systém), dětský znakový jazyk, daktylní abecedu, Rochesterskou metodu, daktylografii, pomocné artikulační znaky, Cued Speech, Hand Mund systém, psanou podobu jazyka a environmentální znakový jazyk.

Zákon č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, kterým se mění zákon č. 155/1998 Sb., o znakové řeči (dále jen „zákon“), upravuje používání komunikačních systémů těchto osob jako jejich dorozumívacích prostředků. Neslyšící a hluchoslepy si mohou svobodně vybrat komunikační systém uvedený v tomto zákoně dle svých potřeb a tato jejich volba musí být v maximální možné míře respektována tak, aby měly tyto osoby možnost rovnoprávného a účinného zapojení do všech oblastí života společnosti (72).

Mezi tyto komunikační systémy patří dle zákona český znakový jazyk a jeho taktilní forma a dále komunikační systémy, které vycházejí z českého znakového jazyka, mezi které patří znakovaná čeština, prstová abeceda, vizualizace mluvené češtiny, písemný záznam mluvené češtiny, Lormova abeceda, daktylografika, Braillovo písmo s využitím taktilní formy, taktilní odezírání a vibrační metoda Tadoma (72).

Vzhledem ke skutečnosti, že osoby se sluchovým postižením vytváří poměrně nesourodou skupinu, liší se i techniky a formy komunikace těchto jedinců (8).

1.3.1 Vizualně motorické systémy komunikace

Český znakový jazyk

Zákon charakterizuje český znakový jazyk jako plnohodnotný jazyk takto: *„Český znakový jazyk je základním dorozumívacím jazykem neslyšících v České republice. Český znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými pro středky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu“* (72).

Bylo prokázáno, že znakové jazyky (nejenom český znakový jazyk) jsou plnohodnotné a přirozené jazyky, jelikož splňují všechny atributy jazykových systémů. Jsou zcela nezávislé na strukturách majoritních jazyků mluvených a z lingvistického hlediska jsou s nimi zcela srovnatelné. Český znakový jazyk má svoji vlastní gramatiku

a slovní (znakovou) zásobu, kdy nejmenší významovou jednotkou přirozených znakových jazyků tvoří znaky, které jsou tvořeny dvěma složkami – *manuální* a *nemanuální*. Manuální složka zahrnuje místo v prostoru, kde je znak artikulován, tvar ruky, orientaci dlaně, prstů a prováděný pohyb. Nemanuální složka představuje výraz obličeje, pohled, pozici a pohyb hlavy nebo trupu a orální komponenty (36).

Český znakový jazyk přejímá také pojmy z češtiny, ale v žádném případě to neznamená, že je na češtině závislý. Při jeho používání se nedá současně vyslovovat česká věta. Příkladem může být věta v českém jazyce: „Včera večer jsem byl v kině a za nic to nestálo.“ Věta v českém znakovém jazyce (respektive její sekvence znaků) by pak vypadala následovně: „včera“ + „kino“ + „hotovo“ + „grimasa vystihující kvalitu filmu“ (9).

Český znakový jazyk se řadí k jazykům vizuálně-motorickým, jelikož je produkován pohyby rukou, těla a úst mluvčího a přijímán zrakem recipienta. Znakový jazyk je omezen znakovacím prostorem a uceleným a omezeným množstvím fonémů. Je to jazyk, pro který je dominantní bezprostřední komunikace. Můžeme zaznamenat jeho videonahrávku, písemná forma jazyka však neexistuje (32).

Prstová abeceda (Daktylní abeceda)

Jedná se o vizuálně-motorické kódy, ve kterých se nachází ustálené formalizované tvary jedné či obou rukou znázorňující v prostoru tvary písmen abecedy, které se používají pro písemný záznam místního mluveného jazyka (10). Prstová abeceda není samostatným jazykem, ale souborem dohodnutých posunků pro jednotlivá písmena v české abecedě (9). Svoji vizuálně-motorickou povahou mohou prstové abecedy připomínat znakové jazyky, ale na rozdíl od nich jsou závislé na mluveném jazyku majoritní společnosti, tedy spíše na jeho psané podobě. Naprostá většina států používá jednoruční prstovou abecedu, která je tedy artikulovaná jednou rukou. V České republice, Slovenské republice a ve Velké Británii bývají vedle (a někdy i místo jednoruční prstové abecedy) používány prstové abecedy artikulované dvěma rukama, tedy dvouruční (10).

Znakovaná čeština

Jedná se o umělý posunkový kód, který je plně závislý na jiném jazyce. Tento kód měl sloužit jako pomůcka pro komunikaci s neslyšícími. Je založena na principu vyslovení české věty, pod kterou se podsouvají znaky (9).

Znakovaná čeština užívá tedy jednotlivé znaky českého znakového jazyka, zároveň se ale přidrží gramatiky českého jazyka. Kopíruje slovosled češtiny, využívá souboru znaků z českého znakového jazyka a využívá vytvořené znaky, které mají reprezentovat gramatická slova, jimiž se v češtině vyjadřují vztahy mezi jednotlivými slovy nebo mezi částmi vět (11).

Znakovaná čeština usnadňuje odezírání neslyšícím a hraje nezastupitelnou roli při komunikaci mezi neslyšícím a slyšícím, kteří neovládají český znakový jazyk (9).

1.3.2 Auditivně orální komunikační systémy

Odezírání

Odezírání je technika odhadování vyslovovaných slov z pohybů mluvidel (rty, zuby, jazyk a lícní svaly) (9).

Odezírání bývá definováno také jako *„přijímání informací zrakem a chápání jejich obsahu na základě pohybů mluvidel, mimiky obličeje, gestikulace rukou a celkových postojů těla, situačních faktorů a kontextu obsahu mluveného“* (36 s. 19).

Slyšící lidé mohou pomocí sluchu analyzovat a vyhodnocovat zachycené fonémy a hlásky v řeči, avšak vizuální vnímání jejich fatálních obrazů, tzv. kinémů, je omezeno vzájemnou podobností kinémů. V českém jazyce je pro všechny hlásky uváděno pouze 11 kinémů, z čehož vyplývá, že jeden kiném bývá společný pro více různých fonémů (36).

Odezírání je tedy velmi náročné a pouze 23% z celkové světové populace, která zahrnuje slyšící i neslyšící jedince, je schopno odezírat. Neslyšící osoba tedy nemá žádné zvláštní dispozice k odezírání oproti slyšící (37). Na úspěšnosti odezírání mají vliv vnější i vnitřní podmínky. Mezi *vnější podmínky*, které můžeme ovlivnit, je možné zařadit vzdálenost komunikačních partnerů a přibližně stejnou výškovou úroveň úst a očí komunikantů, světelné podmínky, tempo řeči a způsob artikulace. K *vnitřním podmínkám* řadíme veškeré aspekty, které jsou projevem osobností účastníků komunikace. Jedná se zejména o věk sluchově postiženého, úroveň jazykové kompetence obou komunikačních partnerů a rozsah jejich slovní zásoby, zdravotní předpoklady odezírajícího, schopnost odezírajícího soustředit se a přijímat informace a rovněž úroveň sociálních zkušeností obou komunikačních partnerů (36).

Mluvený jazyk

V majoritní společnosti je mluvený jazyk ve své písemné a zvukové podobě základním prostředkem komunikace. Sluchově postižení jedinci zase potřebují pro porozumění obsahu sdělovaného existenci dostatečné jazykové a komunikační kompetence. Tyto kompetence získávají především interakcí s okolím. Obsah komunikační a jazykové kompetence v sobě zahrnuje jazykové, věcné, interakční, strategické i specifické znalosti. Zmíněné kompetence znesnadňuje nefunkční či narušená zpětná akustická vazba. Jelikož je mluvený jazyk primárním prostředkem komunikace v majoritní společnosti, bývá na jeho zvládnutí kladen velký důraz (36). Ke zvládnutí mluveného jazyka obecně slouží logopedická péče, která u neslyšících bývá zaměřena na umělé vytvoření mluvy (9). Využívání a míra využívání či nevyužívání mluveného jazyka je již velmi dlouhou dobu předmětem velkých sporů. Na jedné straně stojí odmítání mluveného jazyka sluchově postiženými z důvodu jeho náročnosti, nepřirozenosti a malého využití v procesu sociální interakce, na straně druhé u nás většinou slyšící odborníci zdůrazňují právě potřebu artikulovaného mluvení z důvodu vytvoření předpokladu sémantizace českého jazyka a zvládnutí jeho psané podoby. Přes veškeré výhrady lze orální jazyk považovat za velmi účinnou (a to z hlediska stimulace pojmotvorného procesu, tvorby slovních forem a myšlení a zvládnutí psané formy jazyka majoritní společnosti) (16), nikoliv však komunikační formu dorozumívání.

1.4 Osobnost jedince se sluchovým postižením

Sluchová vady může, nikoliv však musí, mít vliv na osobnost jedince, protože záleží na několika různých aspektech. Významným faktorem je samozřejmě stupeň sluchového postižení, ale také osobní předpoklady člověka, jeho rodina a výběr správného postupu při výchově a vzdělávání. Negativní vliv na vývoj osobnosti jedince může mít sluchová vada v případě, že nebyla včas diagnostikována či kompenzována. Sluchové postižení působí na celkový psychický vývoj člověka a má dopad i na vývoj jeho osobnosti a myšlení, ovlivňuje oblast poznávacích procesů, ale také socializaci a sociální inteligenci člověka se sluchovým postižením. Sociálním vztahům se člověk postupně učí, osobám se sluchovým postižením však chybí porozumění podstaty vnímání, a to zejména z toho důvodu, že si společenské normy mohou osvojovat pouze nápodobou od jiných, zatímco slyšícím jedincům v porozumění často pomáhá i sluchové vnímání (51).

Člověk je tvor společenský a potřebu někam patřit má obsaženou již v genech. V naší společnosti se člověk postupně učí zvyklostem a názorům, vnímá, jakým způsobem k němu společnost přistupuje, a postupně se tak vytváří a formuje jeho osobnost a vlastní identita. Pro dosažení zdravé identity je potřeba, aby vnitřní a vnější projevy byly v souladu a nedocházelo tak k rozporům mezi tím, jaký člověk je, a tím, jaký cítí, že by být měl. Mezi lidmi se sluchovým postižením necítí všichni své společenské postavení stejně, což je dáno jednak povahou a rozsahem jejich postižení, ale také tím, v jakém prostředí vyrostli a kde byli vzděláni. Klíčovou roli hraje i to, zda byli schopni svoji sluchovou vadu přijmout (28). Identita neslyšícího člověka se odvíjí zejména od toho, zda se cítí být členem komunity Neslyšících, či nikoliv. Pokud ano, získává tento člověk pocit sounáležitosti se společenstvím a tento pocit je pro něj velmi důležitý z hlediska uspokojení potřeby někam patřit (29). Mezi neslyšícími se však najdou i ti, kteří odmítají patřit mezi Neslyšící a cítí se být součástí slyšící společnosti, a i přes svoji sluchovou vadu se dokážou dobře integrovat do majoritní společnosti, stejně tak jako ti, kteří chtějí být součástí slyšící společnosti, ale jejich sluchová vada jim integraci ztěžuje. Právě u těchto jedinců se můžeme setkat s tím, že sluchovou vadu

odmítají přijmout jako část své identity. U neslyšících osob bývá formování identity značně odlišné od osob nedoslýchavých, a i když převládá názor, že nedoslýchaví lidé mají blízko k slyšící i neslyšící části společnosti, pravda bývá často odlišná. Mnoho nedoslýchavých ne vždy ovládá plynně oba jazyky a také ne vždy ovládá bezchybně písemný projev. Významným faktorem ovlivňujícím identitu nedoslýchavého člověka je chování jeho okolí k němu, tedy přístup společnosti (28).

Dle Květoňové (18) představuje sluchové postižení nejtěžší bariéru v komunikaci a odráží se do celého vývoje osobnosti. Toto postižení patří k nejzávažnějším z hlediska potřeb mezilidských vztahů, ale i didaktické komunikace, která je právě sluchovými ztrátami omezena. Sluchová vada je považována pouze za primární problém, který se odráží v potížích ve vývoji mluvené řeči, oblasti poznávacích procesů, navazování sociálních vztahů, orientací v prostoru aj. Zejména nedostatek schopností užívat jazyk majoritní populace zasahuje do života sluchově postižených a zásadním způsobem omezuje možnost začlenit se do slyšící většiny (35).

Identifikace neslyšícího člověka se utváří přirozeně od dětství až do dospělosti a má na ní vliv mnoho faktorů. Rozvoj této identity podporuje zejména styk s neslyšícími vrstevníky, znalost kultury a problematiky Neslyšících a znalost českého znakového jazyka. Naopak rozvoji vlastní identity brání trvalému zapojení do slyšícího prostředí společnosti, malé zapojení do komunity Neslyšících, neznalost znakového jazyka či nedostatek kontaktu s vrstevníky (30).

Zásadní příčina mnoha problémů je sociální separace, která je do jisté míry dána především komunikační bariérou, a to jak ze strany neslyšících, tak ze strany slyšících, kteří se komunikaci se sluchově postiženými brání a neberou je za rovnocenné partnery. (18). Komunikační bariéry ve smyslu překážek v mezilidském dorozumívání se u sluchově postižených jedinců vyskytují zejména ve vztahu ke slyšící populaci. Komunikační bariéry mohou vyplývat ze sluchového postižení, ale také mohou být vytvořeny uměle. V minulosti byla uměle vytvořena komunikační bariéra zákazem používání českého znakového jazyka a tímto zákazem se tak uměle potlačil přirozený vývoj tohoto jazyka, což do jisté míry ovlivnilo samostatnost neslyšících (51).

Kulichová (51) uvádí, že většina slyšící populace má zkreslený pohled na život neslyšících lidí, což může mít za následek ztížení situace sluchově postižených ve společnosti. K mylným, ale zažitým tvrzením patří např.:

- Neslyšící lidé nemohou poslouchat hudbu a rádio, proto hodně čtou.
- Neslyšící lidé umí odezírat lépe, než slyšící.
- Od narození neslyšící děti se mohou učit jazyk odezíráním.
- Odezírání je plnohodnotnou náhradou slyšení.
- Velmi pomalá výslovnost usnadňuje odezírání.
- Když vidíme, že nám odezírající člověk nějaké slovo nerozumí, musíme mu jej stále opakovat, dokud neporozumí.
- Když chceme vědět, zda nám odezírající člověk porozuměl, stačí se jej na to zeptat.
- Neslyšící člověk při odezírání nepozná, že na něj křičíme.
- Český znakový jazyk je vizualizovaná čeština.
- Znakový jazyk je mezinárodní.

1.4.1 Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina

V současnosti můžeme na lidi se sluchovým postižením nahlížet ze dvou hledisek, a sice z *hlediska lékařského* a *hlediska kulturně antropologického*. První zmíněné hledisko chápe tyto osoby jako osoby s postižením, kteří trpí určitou vadou, kterou je třeba napravit (30).

Naopak kulturně antropologické hledisko se přiklání k názoru, že tito lidé nejsou postižení, ale vytváří kulturní menšinu, která má vlastní, přirozený a rovnocenný jazyk (30). Člen této komunity je pak označován za „Neslyšícího” a není vnímán okolím jako člověk, který nemluví, ale jako osoba, která mluví jiným jazykem (23). Tento pohled poukazuje na společné rysy této menšiny, mezi které patří např. společně užívaný jazykový kód, tedy znakový jazyk, neuznání jazykové přirozenosti, omezené pracovní možnosti, jednojazyčné vzdělávání, uzavírání sňatků mezi členy minority, chápání sebe sama jako člena menšiny (59). Sluchově postižení uživatelé znakového jazyka tedy vytváří komunitu Neslyšících, která bývá označována za jednu z nejsourodějších menšin, jelikož ji stmeluje snadná vzájemná komunikace a naopak nesnadná komunikace s vnějším světem (9).

Nicméně názory na to, kdo může a nemůže patřit do této komunity, se v České republice různí. Nejčastěji se setkáme se souborem podmínek členství, mezi které patří ztráta sluchu a schopnost komunikace v českém znakovém jazyce, sluchově postižení příbuzní, identifikace sebe sama s kulturou Neslyšících, přijetí ostatními členy, sociální a politický postoj a vzdělání ve škole pro sluchově postižené, přičemž není nutností splňovat všechny uvedené podmínky najednou (2).

Redlich ve svém článku uvádí: *„Označení velkým písmenem se u nás (dosud) plně nevžilo. V naší zemi dosud přetrvává medicínský postoj k neslyšícímu jedinci, při kterém je některými lidmi hluchota chápána jako stav, který je třeba nějakým způsobem odstranit, léčit a tam, kde to není možné, tak alespoň všemožně usilovat o to, aby z neslyšícího dítěte vyrostl jedinec, který se 'plně zapojí do normální společnosti'. Tou 'normální společností' je míněna populace slyšících”* (59).

V České republice zatím nedošlo ke sjednocení terminologie ohledně rozdílných sémantických pojmů neslyšící a Neslyšících, ve smyslu příslušnosti ke komunitě Neslyšících, která se odlišuje používáním velkého „N” na začátku (23).

1.4.2 Specifické neverbální projevy neslyšících

Neverbální složka mezilidské komunikace je složkou dominantní, jelikož často dokresluje význam toho, co člověk říká. Pro neslyšící osoby jsou viditelné neverbální prvky mnohem významnější, než si je slyšící mluvčí vůbec vědom. Sledování mimiky a gest hovořící osoby má totiž pro neslyšícího obrovský význam při dekódování slovního významu. Neslyšící člověk si při komunikaci všímá i mimoslovních projevů svého komunikačního partnera, což mu usnadňuje pochopit pravděpodobný smysl toho, co se snaží partner vyjádřit (38).

Slyšícímu člověku může někdy neverbální projev neslyšících připadat nepochopitelný a zvláštní, ale ve skutečnosti jde o zcela normální projevy, které jsou vynuceny jinými životními podmínkami vyvolanými neexistencí sluchových schopností. Existuje několik rysů, které jsou typické pro neverbální komunikaci neslyšících lidí. Jedná se např. o využití zraku místo sluchu, doteky jako kontaktní signály, odlišnosti v chování v prostoru, rozlišení gest a znaků, mimika jako součást znaku aj. (60).

Zraková komunikace má velký význam v celém sociálním chování jedince. U neslyšících jedinců přebírá zrak do jisté míry funkci sluchu. Neslyšící lidé jsou zaměřeni na vnímání optických jevů ve svém okolí mnohem více než slyšící lidé. Neslyšící člověk se kolem sebe stále rozhlíží, protože informace o svém okolí nemůže přijímat sluchem jako slyšící. Při rozhovoru neslyšících je objem vzájemných pohledů daleko vyšší než při rozhovoru slyšících lidí, neboť právě vizuální kontakt je pro neslyšící osoby podmínkou komunikace (60). Každý neslyšící je proto zvyklý udržovat oboustranný oční kontakt. Jelikož neslyšící nemá možnost kontrolovat zvukové hladiny kolem sebe a tedy ani regulovat hlasitost vlastního mluveného projevu, pozná právě podle reakcí svého komunikačního partnera, zda mluví vzhledem k hladině hluku okolí příliš nahlas či potichu. V průběhu rozhovoru si je neslyšící vědom nedostatků ve své mluvené řeči a díky očnímu kontaktu může být v průběhu rozhovoru ujišťován, že mu

jeho komunikační partner rozumí. Pokud se od něj komunikační partner odvrátí, vnímá to jako nezájem o pokračování rozhovoru (38).

Zatímco slyšící lidé v běžné komunikaci nevyužívají příliš dotyků, ba naopak, většinou jsou jim nečekané doteky spíše nepříjemné, pro neslyšící je dotek ruky obvyklý kontaktní signál, který značí, že chce druhá osoba něco sdělit (60). Určitý druh dotyku je pro neslyšící běžným kontaktním signálem i v případě, že se neznají. Dotykový signál je pro slyšící jedince rituálem, který má svá pravidla a ty je nutno respektovat. Mezi zásadní pravidla dotykových signálů mezi slyšícími patří např.: při dotykovém signálu se dotýkáme zásadně rukou, dotek musí být jemný a dotýkat se druhého je dovoleno jen na určitých místech, zezadu se smíme neslyšícího člověka dotknout pouze v případě, že to může očekávat (38).

Pro neslyšícího člověka je velmi významná také jeho pozice vzhledem k prostorovým dispozicím místnosti, ve které se nachází. Jeho chování v prostoru je určováno jeho potřebou sledovat případné změny v okolí pomocí zraku. Intuitivně tedy zaujímá postavení, aby mohl svým zrakem obsáhnout co největší prostor, kde se obvykle něco děje, aniž by mu překážely nějaké optické bariéry. Většinou tedy preferuje pozici zády ke stěnám a čelem či bokem ke dveřím (38). K ostatním lidem zaujímá neslyšící člověk takové postavení, aby byli pokud možno stále v jeho zorném poli. Zároveň se musí vyhýbat situacím, kdy by mohl zdroj osvětlení oslnit jeho zrak (60).

Neslyšící lidé ve svém projevu užívají pohyby rukou ve smyslu neverbálním, tedy znakuji, a vedle toho dělají gesta. Může být problematické je od sebe rozdělit, protože u slyšících lidí se verbální složka odehrává ve sluchové rovině a pohyby jejich rukou, tedy gesta, jsou částí jejich neverbálního projevu. U neslyšících lidí se ruce účastní verbálního i neverbálního sdělení, proto je může být těžké odlišit. Mimika patří rovněž k projevům, které mohou mít charakter neverbální, ale také verbální, pokud je součástí manuálních složek znaků (38). Petr Vysuček vysvětluje: „*Mimika má ve znakovém jazyce gramatický význam, souvisí např. se stavbou znakových jazyků.*“

Díky správně použité mimice poznáme ve znakovém jazyce například podmínkové věty a odlišíme od sebe věty vztažné. Mimika, pozice a pohyb hlavy a horní části trupu jsou ale ve znakových jazycích použity ještě jinak, např. k rozlišení komunikačních funkcí výpovědi (rozlišují oznámení, otázku, rozkaz), k ustavování tématu (díky mimice poznáme tzv. téma-známou informaci a téma-novou informaci), k vyjadřování modality. V tomto případě bychom mohli mimiku přirovnat k funkci intonace, melodie a rytmu hlasu v mluvených jazycích.” (38 s. 27)

1.5 Kultura

Pojem kultura pochází z latiny, kde představuje systém všech jevů (předmětů, představ, vztahů, apod.), které si člověk během své existence vytváří v přírodním i kulturním prostředí. Neexistuje jedna definice tohoto pojmu, naopak se setkáváme s různými definicemi. Za jednu z obecně přijímaných definic je považována definice E. B. Tailora, který vnímá kulturu jako celek zahrnující vědění, víru, umění, morálku, zvyky, obyčeje a tradice, které si člověk ve společnosti osvojil (41).

Kulturu lze také chápat v širším a v užším smyslu. Pokud se zaměříme na širší pojetí kultury, zahrnujeme sem vše, co lidská civilizace vytváří a také její duchovní hodnoty. V užším pojetí se kultura vztahuje pouze k chování lidí, které je pro dané společenství obvyklé. V soudobé moderní společnosti je třeba každou kulturu chápat jako nesrovnatelnou a jedinečnou. S tímto termínem souvisí také pojem kulturní pluralita, tedy jakási hodnotová neutralita, kdy se snažíme zejména popisovat, analyzovat a zkoumat jednotlivé kultury (15). Kultura Neslyšících může být tedy chápána jako součást kulturního bohatství lidské společnosti se specifickým znakem, jímž je sluchová vada (23).

1.5.1 Kultura Neslyšících

Ačkoliv tento pojem vznikl již v 70. letech 20. století proto, aby se ukázalo, že komunikace neslyšících může existovat, a v současné době je v USA a severovýchodních zemích běžně zažitý, v ČR se s ním příliš nesetkáváme a o jeho šíření se zasazuje zejména mladá generace neslyšících (15).

Neslyšící vytváří kulturní menšinu, tedy skupinu lidí, která sdílí podobné hodnoty, žije obdobným stylem života a používá stejný jazyk. Společně užívají znakový jazyk ke komunikaci, spojují je podobné osudy, potýkají se ve společnosti se stejnými problémy a mají společnou historii. Jejich kultura je ovlivněna hlavně vizuálním vnímáním a následnou vizuální organizací okolního světa, což se projevuje ve všech oblastech života (11). Kultura poskytuje neslyšícím prostor, aby se oddělili od nedefinovatelných skupin se sluchovým postižením, ale zároveň aby společně působili jako komunita, které společně sdílí historii, jazyk a sociální zkušenosti. Díky skutečnosti, že jsou stejní, si vytvořili silné pouto. Kultura jim dává smysl existence s ostatními v současném moderním světě (24).

Kultura neslyšících v sobě zahrnuje několik specifických oblastí:

- **Český znakový jazyk** – vznikají v něm divadelní představení, povídky, poezie a vtipy.
- **Pravidla chování** – existují jasně stanovená komunikační pravidla, jakým způsobem upoutat pozornost neslyšícího člověka, jak s ním vést dialog, jak si během rozhovoru vyměňovat role, jak rozhovor přerušit nebo ukončit.
- **Zkušenosti a zážitky** – často bývají podobné či stejné a proto spojují komunitu neslyšících.
- **Společně sdílené aktivity** – neslyšící osoby se rádi scházejí v klubech či využívají jiné, modernější komunikační možnosti, aby společně mohli sdílet zážitky a sdělovat si informace (22).

Neslyšící osoba se musí cítit jako součást komunity Neslyšících. V tomto smyslu není dostatečné odvozovat své příslušenství ke komunitě na základě pravidelných návštěv akcí či zaplacením členských poplatků v klubech. Aby se člověk stal členem této komunity, je nutné, aby jej komunita přijala. Přijetí je přirozeným procesem adaptace. Různí autoři zastávají různé názory ohledně možností, jakým způsobem se začlenit do komunity (15).

Ladd (19) zmiňuje tři základní cesty ke členství ve společenství Neslyšících:

1. Být neslyšícím dítětem neslyšících rodičů nebo svoji hluchotu zdědit ve třetí generaci
2. Navštěvovat školu pro neslyšící nebo být jejím absolventem
3. Nenavštěvovat ani neabsolvovat školu pro neslyšící, ale ve volném čase se stýkat s komunitou Neslyšících

Částečné členství v komunitě se dá přiznat i slyšícím dětem neslyšících rodičů a také u slyšících lidí, kteří si vzali za manžela či manželku neslyšící osobu (19).

Ne všichni autoři však souhlasí s tím, že by se slyšící osoba mohla stát součástí společenství Neslyšících. Zaznívá i názor, že slyšící se nikdy nemohou stát naplno členy neslyšící komunity, jelikož jim chybí prožitek vyrůstat jako neslyšící (15).

1.5.2 Tradice a svátky neslyšících

Neslyšící stejně jako slyšící dodržují mnohé zvyky a slaví své tradiční svátky. Některé z nich jsou společné slyšícím i neslyšícím, jiné jsou rozdílné a specifické právě pro neslyšící. Tradice a svátky pro neslyšící mají však většinou několik svých specifíků, mezi které patří např. zahájení akce světelným signálem, vzájemná komunikace probíhající podle určitých pravidel, zdlouhavé loučení apod. (40). Vzhledem k tomu, že

tradic, akcí, slavností, důležitých dnů apod. existuje v kultuře Neslyšících mnoho, vybrala jsem jen některé z nich, které považuji za důležité.

Mezinárodní den neslyšících

Tento den se slaví poslední neděli v září, a to již od roku 1958 na základě rozhodnutí Mezinárodní federace neslyšících. V tento den se konají nejrůznější akce neslyšících nejenom u nás, ale po celém světě (40). V rámci tohoto svátku se upozorňuje na problémy této komunity, které jsou zrovna aktuální, a upozorňuje se na potřeby neslyšících, ale také je zde snaha o přiblížení této skupiny většinové společnosti (50).

Přehlídka Mluvící Ruce

Jedná se o vystoupení řady neslyšících umělců. Původně byla tato přehlídka, pořádaná Českou unií neslyšících jako součást oslavy Mezinárodního dne neslyšících, ale v současnosti se jedná o samostatnou akci, na které jsou prezentovány nejrůznější pantomimické scénky, ukázky divadelních představení, vypravování ve znakovém jazyce, hudba a poezie aj. Této akce se účastní čeští i zahraniční umělci (40).

Mezinárodní festival pantomimy neslyšících

Tento festival se pořádá v Brně pod záštitou Evropského centra pantomimy neslyšících. Na této akci se prezentují neslyšící umělci z celého světa (40). Hlavní myšlenkou tohoto festivalu je vyjádřit podporu neslyšícím, kteří se podílejí na tvorbě a rozvoji divadelního umění a zároveň rozvíjet jejich tvůrčí iniciativu. Tento Festival je jedinou pravidelnou mezinárodní soutěží neslyšících herců a snaží se ukázat to nejlepší, čeho lze v divadelním odvětví neslyšících dosáhnout (67).

Letní Deaf Freestyle Camp

Tato akce patří mezi moderní sportovní setkávání, jejichž konání se možná v budoucnu stane i tradicí. Akci provází nejrůznější disciplíny jako „bike“, „freeski“,

„freeride” nebo „freestyle”, ve kterých účastníci závodí. Obdobná akce se poté koná i v zimě (40).

Deaflympiáda

Zimní a letní Deflympiáda je pravděpodobně nejrychleji se rozšiřující sportovní událostí. Účastní se jí více než 4 000 neslyšících sportovců, kteří pocházejí ze 77 zemí světa. Tyto hry mají již dlouholetou tradici – 85 let. Byly založeny zejména proto, že existovala potřeba neslyšících sportovců, kteří se odlišují od ostatních ve své komunikaci, kterou používají na závodním poli, stejně jako v sociálních interakcích vytvořit si nějakou vlastní významnou sportovní událost (47).

Mezi další významné svátky a setkání patří *Miss neslyšící ČR*, *Noc s Andersenem*, *Tříkrálové setkání*, *Stodůlecký Jarmark*, *festival Otevřeno*, *Pálení čarodějnic* aj. (40).

1.5.3 Divadelní tlumočení

Umělecké tlumočení nemá v České republice příliš dlouhou tradici, jelikož vůbec první tlumočené divadelní představení bylo uvedeno až v roce 1998. Jednalo se o představení *Plukovník Pták* v pražském Divadle Na Zábradlí (64).

Existuje několik forem uměleckého divadelního tlumočení, které můžeme rozdělit do tří základních skupin, a to sice *statické tlumočení*, *zónové tlumočení* a *stínové tlumočení*, vedle kterých se na zvláštní pozici nachází *tlumočení experimentální*. Jednotlivé formy se odlišují zejména umístěním tlumočnicka v prostoru, což ovlivňuje míru tzv. **pingpongového efektu** (jedná se o efekt, kdy diváci musí neustále přenášet svoji pozornost z tlumočnicka na herce na jevišti) a tím pádem i celkový kulturní zážitek neslyšících diváků (53).

Statické tlumočení je nejstarší, nejznámější a také nejběžnější forma uměleckého tlumočení. Spočívá v přítomnosti tlumočnicka, který je po celou dobu představení na jednom místě, tedy na levé či pravé straně jeviště, případně pod jevištěm, a to bez ohledu na to, co se odehrává na jevišti. Pingpongový efekt je zde nejčastější. Za zdokonalené statické tlumočení označujeme *tlumočení zónové*. Tlumočení se účastní více tlumočnicků, většinou minimálně dvojice, kteří jsou přítomni na jevišti a jejich umístění se během hry mění spolu se změnou jevištní scény či dějstvím tak, aby byli přítomni v té zóně jeviště, kde se odehrává děj. Pingpongový efekt je u této formy značně redukován. *Stínové tlumočení* je formou tlumočení, kdy jsou tlumočníci zapojeni do představení v maximální možné míře, pohybují se spolu s herci po jevišti a vytváří tak „jejich stíny“. Tlumočníci se tak stávají neoddelitelnou součástí představení (5). Ještě někdy se můžeme setkat s pojmem *balkónové tlumočení*, což je forma tlumočení, od které se dnes již upouští. Jeden tlumočnick zde tlumočí celé divadelní představení a je umístěn mimo jeviště, na balkóně. Na balkóně jsou velmi často umístěni i neslyšící diváci, kteří tak mají tlumočnicka před sebou, zatímco představení na jevišti pod sebou, takže je velmi obtížné a náročné sledovat zároveň tlumočnicka i představení. Tato forma tlumočení je pro neslyšícího diváka nejméně vhodná (58).

Novým typem uměleckého tlumočení je experimentální tlumočení, kdy se tlumočnick dostává do role interpretova. Jedná se o snahu stírat hranici mezi tlumočením a interpretací představení. Tlumočnick je od samého začátku vzniku představení jeho součástí (3).

V současné době mohou neslyšící navštívit tlumočená představení např. Škola Malého stromu, Kašpárek v pekle, Pohádkový semafor, Čtyři dohody či Manželské vraždění (64). Za zmínku jistě stojí také divadlo Neslyším, které vzniklo v roce 1997 pod názvem Vlastní divadlo neslyšících a zpočátku působilo jako zájezdové divadlo. Zajímavostí je, že toto divadlo bylo založeno neslyšícími herci – absolventy oboru Výchovná dramatika neslyšících v Brně (49).

Pantomima

Ke kultuře Neslyšících patří neodmyslitelné i pantomima, jejíž vznik se datuje už ke druhé polovině 19. století. Nejvýznamnější organizací této oblasti je Evropské centrum pantomimy neslyšících, které od svého založení v roce 1998 sídlí v Brně. Specializuje se na organizaci festivalů a nejrůznějších akcí na národní i mezinárodní úrovni (56).

1.5.4 Filmová tvorba a televizní vysílání

V České republice se bohužel nesečkáme s velkou produkcí filmů určených přímo pro neslyšící diváky. Bylo natočeno minimum filmů, kde by hlavní roli ztvárnil neslyšící, a o něco více filmů, kde by neslyšící působil ve vedlejší roli (15).

V roce 2008 však vznikla u nás první filmová organizace, která produkuje filmy a reklamy, které vytvořili samotní neslyšící. Hlavním cílem této příspěvkové organizace je přiblížit majoritní společnosti způsob života, kultury a jazyka jejich komunity (6).

Pořady pro sluchově postižené zařazené do televizního vysílání veřejnoprávní i soukromé televize můžeme rozlišovat na 3 typy. Prvním typem pořadů jsou pořady, jejichž cílová skupina jsou právě neslyšící. Takovým typem pořadu je například Televizní klub neslyšících, kde se diváci mohou podávat na zajímavé akce ze života neslyšících, seznamují se se slavnými neslyšícími osobami či se dozvídají různé novinky ze své komunity. Do této kategorie řadíme i zprávy v českém znakovém jazyce. Druhým typem pořadů jsou pořady, jež cílí na slyšící diváky a jsou opatřeny skrytými titulky, přičemž procento jejich výskytu se liší v závislosti na konkrétní vysílací stanici. Posledním typem jsou pořady tlumočené do českého znakového jazyka, kdy je tlumočník přítomen v pravém dolním rohu obrazovky. Význam takového typu pořadu netkví jen v předávání informací neslyšícím divákům, ale má také významnou roli v prezentaci znakového jazyka a upozornění na existenci této kulturní menšiny (15).

Existuje také internetová televize pro děti a mládež WEBlik, která se zaměřuje na reportáže o novinkách a zajímavostech ze světa neslyšících prostřednictvím českého znakového jazyka a s možností využití titulků v češtině (33).

1.5.5 Tlumočení hudby a zpěvu

Cílem uměleckého tlumočení hudby a zpěvu je snaha přeměnit hudbu v obraz a přinést tak neslyšícímu posluchači obdobný zážitek, jaký má slyšící. Hudební tlumočení může být rozděleno na tlumočení zpěvu a tlumočení hudby, v obou případech se tlumočí trochu jiným způsobem, cíl však zůstává stejný. Tlumočnick by při tlumočení skladby měl obsáhnout především rytmus a tempo, dynamiku a gradaci skladby, její melodii a obsah, kontext celé skladby a v neposlední řadě její emoční náboj (3).

Tlumočení hudby do českého znakového jazyka je poměrně novou záležitostí. První koncert, který byl tlumočen, proběhl v roce 2002 v rámci Tříkrálového večera s Bárou Basikovou, a od té doby si tlumočené koncerty staly pravidelnou kulturní událostí v komunitě Neslyšících (65).

Tlumočené nejsou jenom koncerty, kde se zpívá, ale také koncerty symfonické hudby. Radka Nováková, moderátorka Televizního klubu neslyšících se domnívá, že tlumočení hudby je důležité: *„Neslyšícím lidem se rozšiřuje možnost získávat přehled o kultuře slyšících lidí. Konkrétně o divadelních představeních a koncertech. To je hodně důležité pro boření bariér mezi slyšícími i neslyšícími lidmi. Vzájemné poznání obou kultur a jazyků vede k většímu porozumění. Podle mě je také důležité, že vzniká příležitost společně si užít nějakou akci, a tak se vzájemně poznat. To odbourává strach z komunikace s lidmi, co používají jiný jazyk”* (62).

1.5.6 Tlumočení poezie a vizuální umění

Tlumočení poezie

S tlumočením poezie se setkáváme teprve zhruba posledních pět let, protože právě v té době nastal rozvoj uměleckých aktivit v komunitě neslyšící u nás. Vůbec první uměleckou snahou o tlumočení poezie je překlad 15 příběhů na DVD organizace AWI film. Poezie v mluvených jazycích se proti poezii ve znakových jazycích liší. Poezie ve znakovém jazyce není žádná pantomima, divadlo, tanec ani píseň ve znakovém jazyce, ale je to pohyblivý obraz, který vzniká uvnitř neslyšícího autora bez vlivu majoritního jazyka a míří zejména k neslyšícím adresátům. Jedná se tedy o estetickou formu užití českého znakového jazyka, přičemž způsob užití je důležitější než obsah. V mluveném jazyce je důležitou součástí poezie opakování části slov, která se produkují v určité časové sekvenci. Ve znakovém jazyce je opakování části znaků také důležité, nicméně není nutné dodržovat časovou sekvenci, protože většina znaků se vytváří simultánním vyjádřením jejich elementů, zejména tvarem ruky, místem artikulace, pohybem a orientací dlaní a prstů. Nenajdeme zde tedy, tak jako u mluvených jazyků, rým, asonanci ani aliteraci (4).

Umění neslyšících má dle (15) původ zejména v attributech jejich jazyka a kultury a má poměrně dlouhou tradici. Nicméně vzhledem k poměrně dlouholetému utlačování znakového jazyka, ke kterému v minulosti docházelo, je umění neslyšících považováno za relativně mladé.

Vizuální umění

Pro vizuální umění, do kterého spadají oblasti např. malířství, sochařství či architektura, je typické, že jeho obsah je důležitý a podstatný pro neslyšící lidi. Práce umělců je primárně určena neslyšícím, vyjadřuje jejich, touhy, přání a představy a promlouvá k ostatním neslyšícím (15).

1.5.7 Humor

Součástí kultury Neslyšících je i jejich svérázný humor, pro který je typické především zveličování, maximální využití znakovacího prostoru, úmyslně znakované koktání, znakování pozpátku, střídavé tempo apod. Naproti tomu humor slyšících je více založen na sarkasmu, ironii, slovních hříčkách a metaforách. Mezi nejčastější témata vtipů ve znakovém jazyce patří situace „neslyšící a doktor“, „neslyšící a slyšící“, „neslyšící a nedoslýchaví“ a „neslyšící a kochleární implantát“ (25). Je možné rozlišovat u neslyšících tři kategorie humoru – vtipné příběhy podněcující k smíchu, karikatury lidí nebo zvířat a popis absurdní situace nebo obrazu (15).

Mezi jiné projevy humoru pak patří storytelling, což je vtipné vyprávění příběhů ve znakovém jazyce, 123 story, což jsou básně popisující příběh pomocí znaků, které obsahují čísla vzestupně či sestupně a ABC story, což jsou také básně, které však při popisu příběhu využívají písmena jednoruční prstové abecedy (25).

1.6 Možnosti vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR

1.6.1 Přístupy ve vzdělávání

Ve vzdělávání osob se sluchovým postižením rozlišujeme zejména 3 přístupy ve vzdělávání, a to: *orální přístup*, *přístup orientovaný na totální komunikaci* a *přístup postavený na bilingvální komunikaci* (8).

Orální přístup

Orální přístup, někdy také uváděný jako přístup monolingvální, vychází z toho, že mateřským jazykem osob se sluchovým postižením je mluvený jazyk země, ve které žijí, u nás tedy český jazyk. Dítě je vedeno k přizpůsobování se většinové společnosti a začlenění se do ní. Zásadním argumentem pro tento přístup je to, že většina dětí s vadou sluchu má slyšící rodiče a je tedy přirozené, že budou užívat stejný jazyk jako oni (14).

Hlavním cílem je tedy vybudování u dítěte mluvené řeči a zejména v minulosti bylo dokonce naučení se mluvit považováno za důležitější než získávání vědomostí (9).

V rámci tohoto přístupu bývají uplatňovány metody unisenzorické, které při vzdělávání a komunikaci s dětmi využívají pouze sluch a mluvení a naopak se brání využívání vizuálních médií, anebo metody multisenzorické, které jsou založeny nejen na využití sluchu a mluvení, ale i na psaném jazyce či odezírání. Můžeme tedy konstatovat, že při uplatňování tohoto přístupu je důraz kladen zejména na získání kompetencí v mluveném jazyce majoritní společnosti (14). Využití tohoto přístupu vyhovuje žákům s lehčí vadou sluchu, zejména nedoslýchavým jedincům a dětem, které užívají sluchadla či kochleární implantát (8).

Totální komunikace

Spíše než jako přístup bývá totální komunikace označována za jakýsi náhled či filosofii na způsob vzdělávání. Její myšlenka spočívá ve využívání všech dostupných komunikačních prostředků, a to vždy podle individuálních potřeb dítěte (14). Základním předpokladem totální komunikace je, že se dítě seznamuje se všemi dostupnými komunikačními prostředky (mluva, znakový jazyk, prstová abeceda, mimika, odezírání, čtení a psaní apod. (8).

Bilingvální přístup

Podstatou bilingválního přístupu je respektování kulturních a jazykových odlišností specifík komunity Neslyšících. Hlavním cílem je dosáhnout maximálního sociálního, osobnostního a kognitivního rozvoje dítěte. Za mateřský jazyk je zde považován znakový jazyk a teprve jako druhý jazyk si dítě osvojuje jazyk většinové společnosti, zejména v jeho psané formě (14). Při využití bilingválního přístupu se tedy využívá 2 jazykových kódů – znakový jazyk a mluvený jazyk, ale nikoliv simultánně a tyto kódy nejsou ani přesně překládány (8).

1.6.2 Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR

V České republice může vzdělávání žáků a studentů s vadami sluchu probíhat buď v institucích, které jsou určeny pro děti a studenty s vadou sluchu, anebo integrovaně ve školách běžného typu. Mezi zařízení určená pro osoby se sluchovým postižením, která se podílejí na vzdělávání, patří střediska rané péče, speciálně pedagogická centra, mateřské, základní a střední školy pro sluchově postižené (14).

Střediska rané péče (SRP)

V současnosti je raná péče o děti se sluchovým postižením zajištěna středisky rané péče, kdy jediný poskytovatel této sociální služby je Středisko rané péče TAMTAM Praha (poskytující své služby pro rodiny pocházející z Čech) a Středisko rané péče TAMTAM Olomouc, který poskytuje identické služby a je určen pro klienty z Moravy (55). Náplň programu Střediska rané péče TAMTAM se skládá ze tří složek, a sice konzultace v rodinách klientů, psychologické sociální, právní a zdravotnické poradenství a ambulantně poskytované služby pro rodiny s dětmi s vadou sluchu či kombinovaným postižením a osvětové vzdělávací a společenské aktivity (14).

Speciálně pedagogická centra

Činnost těchto center je upravena ve vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních ve znění vyhlášky č. 116/2011 Sb. Tato centra se zaměřují na zajištění komplexní péče dětem a mládeži se sluchovým postižením od raného dětství až do ukončení profesní přípravy. Hlavním úkolem je na základě audiologické a speciálně pedagogické diagnostiky vhodně zvolit rehabilitační metodu na podporu rozvoje komunikačních dovedností jedince, dále také depistáž sluchově postižených dětí, psychorehabilitační pomoc a sociální poradenství, odborné poradenství, zapůjčování didaktického materiálu apod. (26).

Mateřské, základní a střední školy pro sluchově postižené

V České republice existuje síť vzdělávání, která zabezpečuje všechny stupně vzdělávání pro žáky a studenty se sluchovým postižením. Předškolní vzdělávání je zajištěno mateřskými školami pro děti s vadami sluchu, kde bývá upřednostňován bilingvální přístup ve vzdělávání (34). Velká pozornost se věnuje komunikační a jazykové výchově, která si klade za cíl získat jazykové kompetence a dosáhnout funkční gramotnosti. Jazyková intervence se zaměřuje na získání základních vizuálně-motorických, orálních, zvukových a vizuálních komunikačních prostředků (8). Preprimární vzdělávání zajištěné mateřskými školami, které jsou zřizovány při některých základních školách pro sluchově postižené plní vedle obecných cílů vzdělávání i další specifické úkoly. Mezi tyto specifické úkoly patří např. navazování komunikace, rozvíjení hlasu, rozvíjení zrakového vnímání, reedukace či edukace sluchu, dosažení funkční komunikace s využitím nonverbálních prostředků a další (26). Velká pozornost je tedy věnována jazykové a komunikační výchově, jejímž cílem je získat jazykové kompetence a dosáhnout funkční gramotnosti. Pedagogové se v mateřských školách primárně snaží zpřístupnit dítěti prostředky, které mu pomohou překonat bariéru v komunikaci způsobené jeho sluchovou vadou (8).

Primární vzdělávání zabezpečují základní školy pro sluchově postižené, které však velmi často navštěvují také žáci s dalším přidruženým postižením. Povinná školní docházka bývá devítiletá, případně desetiletá, pokud je součástí primárního vzdělávání i přípravná třída (36). Velkou výhodou tohoto typu základních škol je nižší počet žáků ve třídě a to, že žáci se zde věnují i předmětům speciálně pedagogické péče, tedy logopedické péči, výuce znakového jazyka či výchově komunikačních dovedností (8).

Sekundární vzdělávání zajišťují praktické školy, střední odborná učiliště, střední odborné školy a gymnázia. V současnosti je žákům nabízena poměrně široká škála možností jejich budoucího profesního zaměření (8). Za nejčastěji studované obory jsou považovány: čalouník, klempíř, šička, zahradník, elektrikář, cukrář, kuchař, truhlář, dámská krejčová, strojní mechanik, malíř, lakýrník aj. (34).

Vysoké školy

Terciální vzdělávání je v České republice zajištěno vysokými školami. Studenti se mohou rozhodnout, zda chtějí být zařazeni do integrované formy studia s individuálním studijním plánem či využitím tlumočníka, nebo zda chtějí studovat některý ze studijních oborů pro osoby se sluchovým postižením (34).

V současnosti je však nabídka oborů pro studenty se sluchovým postižením velmi nízká, jelikož existují pouze 2 bakalářské obory - *Výchovná dramatika neslyšících* na JAMU v Brně a *Čeština v komunikaci neslyšících* na Filozofické fakultě UK v Praze (36). Studenti, kteří se rozhodnout studovat na běžné VŠ mají možnost využít tzv. studijní podpory, která je poskytována v rámci poradenských center při jednotlivých vysokých školách. Poradenská centra se zaměřují na poskytnutí pomoci všem studentům se specifickými studijními potřebami a jejich cílem je zejména zajistit studentům co nejoptimálnější studijní podmínky. Mezi formy podpory pro sluchově postižené radíme tlumočnické služby, služby zapisovatelů, služby tutorů a konzultantů, individuální studijní plán, e-learning, maximální vizualizaci výuky, technickou podporu či doplňkovou výuku českého jazyka (14).

Studenti se sluchovým postižením jsou zranitelnou skupinou studujících na vysoké škole zejména z toho důvodu, že informace bývají předávány většinou orální cestou a často se tedy setkávají s komunikační bariérou (18).

1.7 Možnosti pracovního uplatnění

1.7.1 Důsledky sluchového postižení pro zaměstnanost

Práce má v naší kultuře hluboké zakotvení jak v uspořádání společnosti, tak v psychice jedince, a nezaměstnanost je často chápána jako tíživý existenciální zážitek. Bohužel nezaměstnanost sluchově postižených se stále jeví jako vážný společenský problém (17). I když došlo k výraznému zlepšení podmínek v oblasti

vzdělávání pro osoby se sluchovým postižením a v dnešní době mohou získat středoškolské i vysokoškolské vzdělání, v oblasti pracovního uplatnění narážejí osoby se sluchovým postižením stále na problémy způsobené zejména komunikační bariérou. Možnost jejich uplatnění na trhu práce je většinou bohužel limitována schopností dorozumívat se mluvenou řečí, protože právě komunikační schopnost bývá ve většině případů hodnocena na základě schopnosti dorozumět se mluveným českým jazykem (36).

Právě toto omezení dorozumění se s majoritní společností má většinou za následek užší výběr pracovního místa či snížení možnosti osobního růstu a rozvoje pracovního potenciálu (34). Nejčastější překážkou v získání dobrého pracovního místa je komunikační bariéra, nedostatečná úroveň vzdělání, ale také obava zaměstnavatelů přijmout osobu se zdravotním postižením (26).

Logicky by se dalo předpokládat, že zařazení osob se sluchovým postižením do pracovního procesu a nalezení vhodné pracovní pozice se bude odvíjet od kvality a úrovně dosaženého vzdělání. U lidí se sluchovým postižením to však nebývá vždy pravidlem (8). Právě kvůli neschopnosti v možnosti přijímání, zpracovávání a vyjadřování obsahů sdílených informací mluveným jazykem majority bývá častou příčinou dosažení **nižší profesní kvalifikace** (66).

Jaroslav Pauer, předseda Svazu neslyšících a nedoslýchavých k tomu dodává: „*On má něco vystudováno, ale to místo v tom oboru nesežene. A tak my máme středoškoláky, někdy i vysokoškoláky, kteří uklízejí, kteří myjí černé nádobí v hotelu, protože nesehnali na svou profesi místo.*” Eva Sichrová, pracovnice sociální poradny Federace rodičů a přátel sluchově postižených uvádí: „*Nejčastěji bývají problémy v tom, že ta osoba nemůže komunikovat, tím myslím zejména telefonování. V dnešní době, kdy se většina práce komunikace odehrává přes telefony a přes e-maily, tak pokud někdo nemůže telefonovat, tak je to velký handicap*” (63).

Šedivá zmiňuje několik rovin volby budoucího povolání u sluchově postižených osob. Jednou z nich je rovina zdravotní, kdy se ale posudkové hledisko na práce, které

mohou či nemohou vykonávat sluchově postižení, často liší. V minulosti bývalo zvykem, že tito lidé nemohou vykonávat práci, jejíž součástí je zvuková signalizace nebo práci, kde by mohlo docházet k prohlubování poškození sluchu. V současnosti se však podmínky mění a existují obory, kde sluchové postižení není překážkou. Další rovina v sobě zahrnuje především komunikační hledisko, které se týká především bariéry při získávání zaměstnání. Mezi další hledisko se řadí výchova k profesní orientaci, jelikož snížená sociální orientace může vést k neznalosti v oblasti povolání a možností uplatnění na trhu práce (39).

1.7.2 Pracovní možnosti

Oproti názoru Jaroslava Pauera lze však konstatovat, že míra nezaměstnanosti sluchově postižených závisí značně na úrovni dosaženého vzdělání, a to mnohem více, než je tomu u slyšící společnosti (17).

V současné době se rozšiřují možnosti pracovního uplatnění na trhu práce zejména díky rozšiřujícím se možnostem vzdělávání, tedy díky novým oborům, možnostem studia na vysoké škole a tlumočnickým službám (34).

Za důležitý aspekt úspěšnosti na pracovním trhu bývá některými autory zmiňována také předprofesní příprava, která by se měla orientovat na zvládnutí dostatečných všeobecných znalostí a vědomostí, schopnosti rozhodovat se a řešit problémy, porozumění zadaným úkolům, rozvoj zodpovědnosti, vyjadřovacích schopností a schopností práce v kolektivu, dalšího vzdělávání, ale také znalostí práv a povinností (1).

Z hlediska zajištění pracovního prostředí je třeba přizpůsobit některé aspekty pracoviště, mezi které patří např. využívání signalizačních kompenzačních pomůcek, využití služeb tlumočnicka, srozumitelnost verbálního projevu spolupracovníků apod., a to vždy v závislosti na stupni sluchového postižení (66).

Vhodné profese a pracovní pozice pro zaměstnance se sluchovým postižením dle informačního portálu zaměřeného na potřeby osob se zdravotním postižením a jejich uplatnění na trhu práce:

Učňovské obory - cukrář, elektrikář, krejčí, kuchař, malíř, pekař, zahradník, zámečnick, automechanik, obuvník, knihař

Technické obory - asistent zubního technika, IT specialista, fotograf, technik v divadlech, nábytkářství atd.

Humanitní obory - český jazyk a znakový jazyk neslyšících, psychologie

Pedagogické obory - speciální pedagogika, andragogika

Umělecké obory - herectví pro neslyšící

Administrativa (především pro nedoslýchavé) - odborný referent, poštovní doručovatel

Služby pro veřejnost - úklid, pokojová služba, služba v prádelnách, kosmetička, pedikérka, modeláž nehtů atd. (66)

Jedinci se sluchovým postižením se tak řadí mezi osoby se znevýhodněným přístupem na trh práce, a to právě kvůli komunikační bariéře. I přes určité zvýhodnění sluchově postižených v našem právním řádu je pro ně velmi často těžké najít uplatnění na trhu práce. Nejčastějším důvodem je komunikační bariéra, nedostačující vzdělání, ale i obava zaměstnavatelů z přijetí osoby se zdravotním postižením. Z těchto důvodů dosahují sluchově postižení lidé jen nižších kvalifikací, vykonávají především manuální práce a v pracovním zařazení zastávají vedoucí funkce jen výjimečně (36).

V roce 2006 vznikla jako reakce na neuspokojivý stav zaměstnanosti a uplatnění na trhu práce neslyšících v České republice APPN, os. - Agentura pro Neslyšící, jejímž hlavním cílem je aktivní působení na rozvoj stabilního trhu práce a na zvýšení dostupnosti a kvality sociálních služeb pro neslyšící (57). Hlavní služby této organizace jsou tedy: podporované zaměstnávání a krátkodobé profesní poradenství na území

hlavního města, intervence pro občany na území celé České republiky, Job kluby a online poradenství. Svoji činnost nezaměřuje pouze na osoby se sluchovým postižením, ale i na jejich rodiny a blízké, na zaměstnance úřadů práce, lékařských zařízení aj. (8).

V rámci snahy splnění cíle zlepšit stav zaměstnanosti u této cílové skupiny existuje v České republice mnoho projektů, které jsou realizovány nejrůznějšími organizacemi. Mezi tyto projekty patří např. projekt Tichá kavárna, projekt Neslyšící na trhu práce, Tranzitní program pro neslyšící, Jistota zaměstnání aj. (54).

2 Cíle práce

Cílem mé diplomové práce je analýza možností začlenění osob se sluchovým postižením do sociokulturního prostředí majoritní společnosti. Okruhy otázek tedy směřovaly k pěti základním oblastem: vzdělávání, pracovní uplatnění, bariéry ve společnosti, možnosti kulturního vyžití a oblasti sociálních služeb.

2.1 Výzkumné otázky

Vzhledem k cíli diplomové práce byla stanovena hlavní výzkumná otázka:

- 1) Jaké možnosti začlenění do sociokulturního prostředí majoritní společnosti mají osoby se sluchovým postižením?

Z této hlavní výzkumné otázky potom byly odvozeny vedlejší výzkumné otázky:

- Jaké jsou možnosti vzdělávání osob se sluchovým postižením?
- Mají osoby se sluchovým postižením omezený vstup na trh práce?
- Jaké jsou bariéry ve vztahu ke slyšící společnosti?
- Jaké mají osoby se sluchovým postižením možnosti kulturního vyžití?

3 Metodika

3.1 Metodika sběru dat

Ke sběru dat ve výzkumné části této práce byla zvolena metodika kvalitativního šetření formou polostrukturovaného rozhovoru ve znakovém jazyce, který uvádím v příloze č. 1 a následnou obsahovou analýzou dokumentů. Jednotlivé rozhovory byly rozpracovány do 10 případových studií a jejich výsledky byly následně zaznamenány do tabulek.

Rozhovor byl tvořen 29 otázkami, které byly rozděleny do 6 oblastí, včetně oblasti identifikačních údajů. Rozhovory probíhaly na území hlavního města Prahy, jejich délka se pohybovala v rozmezí 40-60 minut a byly realizovány v období březen - duben roku 2013.

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor byl tvořen osobami se sluchovým postižením, které bydlí na území hlavního města Prahy. Tento výběr byl proveden náhodně. Po oslovení několika organizací, které jsou ve styku s osobami se sluchovým postižením, jsem kontaktovala tyto jedince a s těmi, kteří byli ochotni, jsem poté provedla rozhovor.

4 Výsledky

4.1 Případové studie

Případová studie 1

Respondentem 1 je muž ve věku 63 let, který patří mezi prelingválně neslyšící. Jeho rodiče i sestra jsou taktéž neslyšící, stejně jako jeho manželka. Má 2 děti, neslyšící dceru a slyšícího syna. Narodil se v Praze a vystudoval zde střední průmyslovou školu, po jejím ukončení prošel různými zaměstnáními – pracoval v autodílně, v bance, v různých firmách a nyní se již přes třicet let věnuje lektorování českého znakového jazyka. Nikdy nevyužíval tlumočnické služby, protože jej dle svého názoru nikdy nepotřeboval.

Respondent se domnívá, že se zlepšily možnosti vzdělávání pro sluchově postižené, a to hlavně tím způsobem, že mohou studovat na VŠ, což v minulosti nebylo možné. Také se dle jeho názoru zlepšil výběr možných studovaných oborů pro sluchově postižené. Na druhou stranu uvádí, že učitelé na školách neumí moc dobře znakovat a že žáci, kteří využívají v komunikaci český znakový jazyk, mají menší slovní zásobu.

Respondent uvádí, že pracovních míst je málo, ale myslí si, že je to tak i u slyšící populace. V každém případě jako největší problém při hledání práce vidí v tom, že zaměstnavatele často odradí fakt, že neslyší, i když jinak splňuje veškeré požadavky. To, že člověk neslyší, je dle názoru respondenta pro zaměstnavatele hodně důležité. Sám respondent měl s hledáním zaměstnání velké problémy a za svůj život jich vystřídal řadu. Našel si práci ve firmě, která ale za půl roku zkrachovala, a tak začalo hledání nanovo. Na internetu našel nabídku práce kurýra, kdy zásadní požadavky byly znalost Prahy a řidičský průkaz typu B, což splňoval. I tady však narazil na problém, že je neslyšící a tím pádem nemůže telefonovat. Jeden čas pracoval i v bance, kde se mu ale nelíbilo, protože tam nebyl dobrý kolektiv. Před lety začal pracovat jako lektor českého znakového jazyka a s touto prací je spokojený, protože má rád kontakt s lidmi.

Největší bariéru mezi slyšícími a neslyšícími vidí v komunikaci, i když to hodně záleží na konkrétních lidech. Někteří slyšící jsou podle něj „v pohodě“ a žádné překážky ve vztahu k nim nepocítuje, u některých je to horší. Samozřejmě se někdy setkal i s negativním přístupem ze strany slyšících, občas zažívá nepříjemné chvílky na úřadech, kde někdy bývají nepříjemní. Většinou odezírá, ale když je informací příliš mnoho, poprosí o napsání na papír. Samozřejmě se někdy setkává s negativním přístupem, například jednou zažil nepříjemný zážitek ve vlaku v Olomouci. Seděl v kupé a četl si noviny, když přišel průvodčí na kontrolu jízdenek. Po kontrole si četl dál, ale všiml si, že průvodčí něco ještě říká lidem v jeho kupé. Chtěl tedy vědět co, ale průvodčí ho odbyl mávnutím ruky, což ho rozzlobilo. Trval na tom, že chce vědět, co průvodčí říkal a ten mu nakonec odpověděl, že v tomto vagónu nefunguje topení, a že bude zima a pokud chce, tak si může přesednout do jiného vagónu. *„No, samozřejmě, že jsem chtěl, ale to bylo tak zbytečné, přeci není žádný problém ukázat mi, že topení nefunguje.“*

Respondent nevyužíval nikdy sociální službu, protože ji nikdy nepotřeboval. Zároveň se ale domnívá, že sociální služby jsou důležité, protože mnoha lidem pomáhají. Hlavně telefonická pomoc a tlumočnické služby.

Respondent si myslí, že situace s institucemi, které poskytují služby pro sluchově postižené, to je špatné, a to zejména z toho důvodu, že nejsou peníze na jejich financování. Na druhou stranu také ale klesá zájem neslyšících o návštěvu různých klubů a spolků, které teď navštěvuje zejména starší generace. Mladí chodí radši posedět někde do hospody. Domnívá se, že dnes se všichni chtějí vídat méně, protože existují moderní technologie, všichni mají Skype a chytré telefony a nepotřebují se vídat.

Neslyšící mají jinou kulturu než slyšící populace, takže i kulturní využití je u nich odlišné. Rádi se scházejí v klubech a spolcích, i když zájem pomalu klesá. Nicméně se respondent domnívá, že kulturní představení, která jsou tlumočená do znakového jazyka, jsou kvalitní. Tlumočená divadelní představení se mu líbí, i když upřednostňuje stínové tlumočení, jelikož není tak namáhavé na sledování. Stejně je to

i s tlumočením koncertů a hudby, např. skupinu Trabant. On sám nejraději pracuje na PC a věnuje se práci na zahradě.

Případová studie 2

Respondentem 2 je muž ve věku 30 let, svobodný a bezdětný, který je neslyšící, stejně jako oba jeho rodiče. Pochází z Prahy, kde také vystudoval gymnázium pro sluchově postižené. Již 5 let se věnuje práci lektora českého znakového jazyka a ve svém zaměstnání je spokojený. Dále uvádí, že sice studiem získal adekvátní znalosti, nikoliv však adekvátní práci. Jak sám uvádí, tlumočnické služby někdy využívá, zejména při nějakém vážném a důležitém jednání, např. v bance, na soudě či na policii, jinak zvládá komunikaci se slyšící populací sám.

Respondent se nedomnívá, že možnosti vzdělávání pro sluchově postižené jsou u nás dostačující, což si ostatně myslí o celém systému školství v České republice. Dle jeho názoru existuje pouze pár škol, které se po revoluci pomalu vydaly správným směrem.

Z hlediska možnosti zaměstnávání osob se sluchovým postižením se respondent domnívá, že je situace také špatná. Většina firem se dle jeho mínění brání zaměstnávat osoby s nějakým postižením, i když u nás existují zákony na jejich podporu. Domnívá se, že právě tyto zákony nejsou dodržovány, a tak sehnat práci bývá často obtížné. I když se respondent nedomnívá, že situace na trhu práce je pro osoby se sluchovým postižením jednoduchá, on sám nepocítil zatím žádné větší obtíže při hledání zaměstnání.

Za největší omezení, vyplývající z jeho vady sluchu uvádí jednoznačně komunikaci a z ní plynoucí komunikační bariéry: „*Někdy bývá náročné se správně dorozumět.*”

Respondent se nedomnívá, že sluchově postižení jedinci jsou ve společnosti nějakým způsobem znevýhodňováni, tedy pokud si to sami nepřejí, aby tak k nim bylo přistupováno. On sám zastává názor, že „*srovnávat lidi ve společnosti se nedá, každý z nás je jedinečný.*“ Největší bariéru mezi slyšící a neslyšící populací vidí hlavně v komunikaci v rodině, ve škole i v práci a s tím spojený i nedostatek možností přístupu k informacím. „*Není proto divu, že jsme tak pozadu*“, uvádí. On sám se nikdy nesetkal vyloženě s negativními postoji ze strany slyšící populace, připouští však, že se občas setkává spíše s předsudky, které se ale snaží odbourat a dokázat, že to tak není.

Ze sociálních služeb využívá respondent zejména tlumočnické služby. Z ostatních služeb využívá služby například zapisovatele či asistenta na letišti. Zatím byl vždy s kvalitou poskytnutých služeb spokojen. Nepociťuje, že by měla existovat nějaká služba, která tu zatím chybí.

Respondent se domnívá, že kulturní využití po neslyšící u nás není na tak dobré úrovni a v tak velkém množství, jako v zahraničí. Uvádí, že ve Španělsku je kolem 60.000 neslyšících a více než 350 tlumočnicků, což je mnohem víc než v České republice. Obecně jsou tam dle jeho názorů více kulturní než my. Na druhou stranu uvádí, že na naší zemi je u nás kultury pro neslyšící relativně dost – *divadlo Neslyším, Komora, Mluvící ruce atd.* On sám nejraději dle svých slov nedělá nic, spíš se jen rád prochází přírodou.

Nedomnívá se, že je zde dostatek institucí, které by poskytovaly pomoc a podporu sluchově postižením, za čímž je dle jeho názoru nedostatek finančních prostředků.

Případová studie 3

Respondentem 3 je muž ve věku 42 let, který trpí praktickou hluchotou. Je ženatý, jeho manželka je slyšící a společně vychovávají 3 děti, z nichž je jedno slyšící, a dvě jsou sluchově postižené – nedoslýchavé. Respondent vystudoval strojní

průmyslovou školu a v současnosti již 14 let pracuje jako konstruktér. V zaměstnání pracuje ve slyšícím kolektivu a uvádí, že je spokojen. Domnívá se, že i když získal adekvátní pracovní uplatnění, rozhodně to pro něj nebylo snadné. Tlumočnické služby nevyužívá, a když tak naprosto minimálně, a to zejména při jednání na úřadech apod.

Respondent se nedomnívá, že možnosti vzdělávání pro osoby se sluchovým postižením jsou dostačující. Uvádí, že problém vidí např. při studiu na VŠ, kde se v dnešní době již vyžaduje znalost cizího jazyka, což je dle jeho názoru velký problém pro lidi se sluchovým postižením.

Stejně tak se domnívá, že ani nabídka pracovních míst pro sluchově postižené není dostačující, přičemž se nedomnívá, že by problém spočíval v nedostatečném vzdělání či kvalifikaci. Hlavní důvod, proč situace na trhu práce je problematická vidí hlavně v obavách a také neznalosti na straně majoritní společnosti. Dle jeho názoru mnoho zaměstnavatelů má strach přijmout zaměstnance se sluchovým postižením. Respondent narazil při hledání vhodného zaměstnání na komunikační bariéru. Uvádí, že na straně zaměstnavatele přetrvávaly obavy, a to zejména v oblasti komunikace, a on neměl často ani možnost ukázat, co umí.

Největší omezení se svojí sluchovou vadou vidí zejména v komunikaci, která je klíčem k působení ve společnosti. Domnívá se, že problémy v komunikaci jsou ale opět způsobeny zejména strachem z řad slyšících lidí. Sluchově postižení jedinci jsou dle jeho názoru ve společnosti znevýhodněni, a to zejména tím, že sluch je hodně důležitý z hlediska komunikace, orientace a přijímání informací a v momentě, kdy je nějakým způsobem poškozen, nastává problém v některé z oblastí. Největší bariéru ve vztahu ke slyšící populaci vidí opět v komunikaci, ale také v předsudcích, které má slyšící společnost vůči lidem se sluchovým postižením. Problematický je dle jeho názoru i přístup k informacím. Respondent se v životě mnohokrát setkal s negativními reakcemi ze strany slyšící populace, které se projevovaly různě. Často se setkával s posměškami od dětí, ale také s ignorancí a mnohdy i urážkami od dospělých.

Respondent již v minulosti využil sociální služby, a to tlumočnické služby a poradenství při získání kompenzačních pomůcek. Uvádí, že byl vždy se službami spokojen a že mu byly nápomocné. Neví, zda by existovala nějaké služba, která by byla potřeba a která momentálně není k dispozici.

Respondent se domnívá, že nemůže zhodnotit, zda je v České republice dostatek kulturního využití, jelikož se obecně podobných akcí příliš neúčastní, protože dává přednost intimnějším rodinným akcím.

Dále se domnívá, že je u nás dostatek institucí, které poskytují pomoc a podporu sluchově postiženým, ale že bohužel tyto organizace mezi sebou příliš nespolupracují, což je dle jeho názoru škoda. Pokud má respondent čas, rád se účastní akcí pro neslyšící, nejraději má akce, kde se setkávají společně slyšící i neslyšící lidé.

Případová studie 4

Respondentem 4 je muž ve věku 36 let, který trpí praktickou hluchotou. Respondentovi rodiče jsou neslyšící, jeho bratr je slyšící. Respondent je svobodný a bezdětný. Vystudoval střední ekonomickou školu a v současné době je nezaměstnaný. Tlumočnické služby nevyužívá, necítí potřebu, že by jich měl využívat a vlastně ho to nikdy ani nenapadlo.

Na otázku, zda mají sluchově postižení dostačující možnosti vzdělávání, uvádí, že nejspíš záleží na míře sluchového postižení. Neslyšící mají dle jeho názoru situaci ve vzdělávání horší.

Respondent se nedomnívá, že možnosti uplatnění na pracovním trhu jsou dostačující, protože mít nějakou sluchovou vadu je velké znevýhodnění, stejně, jako mít jakoukoliv jinou vadu. Při hledání zaměstnání on sám narazil na obavy ze strany zaměstnavatelů, dle jeho názoru mají zaměstnavatelé strach zaměstnat někoho s vadou sluchu.

Největší omezení v souvislosti se svým sluchovým postižením vidí v komunikaci, respektive v komunikaci po telefonu. Domnívá se, že v dnešní době se hodně požaduje telefonní komunikace, což vzhledem ke svému omezení u něj není možné a ukazuje se, že je to často nepřekonatelný problém. Respondent se domnívá, že sluchově postižení jsou ve společnosti znevýhodněny hlavně ze strany majoritní společnosti. Ta je dle jeho názoru často málo tolerantní a plná předsudků. Respondent dále uvádí, že nevidí „bariéru ke slyšícím, ale naopak od slyšících“. Myslí si, že on sám nemá nejmenší problém se slyšícími komunikovat, ale slyšící lidé se bojí komunikovat s ním, respektive s lidmi, kteří mají nějaké sluchové postižení. V minulosti se setkal s negativními reakcemi ze strany slyšících, často ve formě předsudků či netolerantního jednání.

Respondent nevyužívá ani v minulosti nikdy nevyužil žádnou sociální službu a ani neví o žádné, která by byla potřeba zavést.

Respondent uvádí, že kulturního využití pro sluchově postižené je v Praze dostatek, ale v menších městech či na vesnicích tomu tak není. On sám nejraději sportuje.

Na otázku, zda se domnívá, že je v české republice dostatek organizací, které se zabývají poskytnutím pomoci a podpory sluchově postižením uvádí, že institucí je dostatek, ale že spolu příliš nespolupracují, a že ne všude vám skutečně pomohou. Akcí pro neslyšící se respondent neúčastní.

Případová studie 5

Respondentem 5 je muž ve věku 23 let, který je těžce nedoslýchavý. Jeho rodiče jsou oba slyšící, jeho sestra je neslyšící. On sám je svobodný a bezdětný. Vystudoval gymnázium pro sluchově postižené a v současné době pracuje jako operátor výpočetní techniky ve slyšícím kolektivu. V zaměstnání není spokojen, protože neodpovídá jeho

představám. Nedomnívá se, že vzhledem ke svému předchozímu studiu získal adekvátní pracovní uplatnění.

Tlumočnické služby nevyužívá, protože je dle svého názoru nepotřebuje.

Respondent se nedomnívá, že možnosti vzdělávání jsou pro sluchově postižené dostatečné, protože nabídka oborů není ideální a často tak lidé se sluchovým postižením nemohou studovat to, co by chtěli, nebo pak nezískají takovou práci, která by odpovídala jejich představám.

Ani nabídka pracovních míst a uplatnění na trhu práce není dle respondenta ideální. Myslí si, že sluchově postižení jsou často nuceni přijmout i pro ně horší zaměstnání za méně peněz jen proto, aby se uživil. Respondent měl sám problémy nalézt vhodnou práci, domnívá se, že vždy dělal jen „*podřadné*“ práce, a to z důvodu jeho vady sluchu a také z důvodu jeho nedostatečného vzdělání.

Největší omezení ve vztahu ke svému sluchovému postižení spočívá dle respondenta v zapadnutí a proniknutí do společnosti slyšících lidí. Respondent se domnívá, že ve společnosti jsou sluchově postižení jedinci znevýhodněni, často se na ně nebere ohled a obecně je dle jeho názoru slyšící část populace netolerantní. Největší bariéra ve vztahu ke slyšící populací je dle jeho názoru v komunikaci. Uvádí, že slyšící lidé se často sluchově postižením nepřizpůsobí, ani se o to mnohdy nepokusí. S negativním přístupem ze strany slyšící populace má zkušenosti např. při pracovních pohovorech, kdy fakt, že není schopen telefonovat, byl často jediným důvodem k nepřijetí do zaměstnání.

Sociální službu využil v minulosti, kdy se byl v poradně poradit ohledně příspěvků na kompenzační pomůcky a s tímto poradenstvím byl velmi spokojen. Neví o žádné službě, která by měla být v České republice zavedena.

Dle jeho názoru je u nás dostatek akcí a nejrůznějšího kulturního vyžití pro sluchově postižené, často se dozvídá o nerůznějších společenských akcích, kterých se rád účastní. Jinak on sám má nejraději sport a turistiku.

Dle jeho názoru je u nás dostatek institucí, které podporují a pomáhají sluchově postižené. Respondent se rád účastní akcí pro Neslyšící, zejména sportovních akcí, ale i různých oslav výročí apod.

Případová studie 6

Respondentkou 6 je žena ve věku 44 let, která trpí praktickou hluchotou (ztráta 96%), která pochází ze slyšící rodiny. Je vdaná a spolu se svým slyšícím manželem vychovávají 2 slyšící děti. Respondentka vystudovala střední ekonomickou školu, obor všeobecná ekonomika a v současné době již 3 roky pracuje na pozici účetní-ekonom. Uvádí, že ve svém zaměstnání je vcelku spokojená, a že vzhledem ke svému předchozímu studiu získala adekvátní uplatnění.

Tlumočnické služby nevyužívá, ani je v minulosti nevyužívala, neboť nepociťuje potřebu, že by jich měla využívat.

Respondentka váhá, zda mají sluchově postižení dostačující možnosti vzdělávání. Uvádí, že se domnívá, že se situace oproti minulosti výrazně změnila a pravděpodobně i zlepšila.

Na otázku, zda se domnívá, že je dostatek pracovních pozic pro sluchově postižené uvádí, že bohužel nedokáže situaci posoudit. Při hledání zaměstnání měla problémy, nicméně se nedomnívá, že by to bylo způsobeno její sluchovou vadou, spíše se jednalo o klasické problémy při hledání zaměstnání, jako je tomu u slyšící populace.

Největší omezení v souvislosti se svojí vadou sluchu vidí jednoznačně v často vážnoucí komunikaci s ostatními, slyšícími lidmi. Také se domnívá, že (i když v menší míře) ji omezuje nedostatek informací ze společnosti, respektive jejich nedostatečný přísun. Respondentka se domnívá, že ve společnosti jsou sluchově postižení jedinci znevýhodňováni zejména v otázce komunikace, často naráží na komunikační bariéry ve svém okolí. Největší bariéru ve vztahu ke slyšící populaci shledává v otázce komunikace, tedy, že často naráží na nepochopení okolí a jeho netoleranci. Negativní

přístup ze strany slyšících spatřuje zejména v jejich nevědomosti a předsudkům, které si slyšící lidé kdysi vytvořili, a které bohužel přetrvávají i do dnešní doby.

Sociální služby nevyužívá a ani je v minulosti nikdy nevyužívala. Uvádí, že služba, která by se jí líbila, je „*přepis mluveného slova*“, ale dodává, že na větších akcích již tento přepis funguje, což je dle jejího názoru velmi užitečné a nápomocné.

Respondentka se domnívá, že kulturního využití pro sluchově postižené je dostatek ve velkých městech, např. v Praze, ale v menších městech či vesnicích je situace dle jejího názoru mnohem horší. Ona sama dává přednost zejména sportování, cestování a umění, a to nejlépe společně s rodinou.

Na otázku, zda je v České republice dostatek institucí, které se zabývají poskytováním pomoci i podpory uvádí, že institucí je dostatek, ale že mnoho lidí o nich stále neví a bylo by potřeba tyto instituce více propagovat. Respondentka se dle svých slov docela ráda účastní akcí pro Neslyšící, a to ať sportovních, či kulturních.

Případová studie 7

Respondentkou 7 je žena ve věku 32, která trpí těžkou percepční nedoslýchavostí a pochází ze slyšící rodiny. Je vdaná a spolu se svým neslyšícím manželem vychovává 2 slyšící děti. Vystudovala střední odbornou školu uměleckou, od roku 2002 pracuje jako asistent pedagoga na základní škole, ale v současné době je na mateřské dovolené. V zaměstnání pracuje ve slyšícím kolektivu a je spokojená. Domnívá se, že vzhledem ke svému předchozímu vzdělání získala adekvátní uplatnění.

Respondentka nevyužívá a ani v minulosti nevyužívala tlumočnické služby, jelikož je vzhledem ke své vadě sluchu ani nepotřebuje.

Respondentka neví, zda jsou možnosti studia pro osoby sluchově postižené dostačující, nemá potřebné informace o stavu vzdělávání, nicméně je přesvědčená, že se situace oproti minulosti určitě zlepšila.

Na otázku, zda je nabídka pracovních míst pro sluchově postižené dostačující uvádí, že neví, jak je tomu v celé republice, ale domnívá se, že ve velkých městech, jako je Praha, jsou možnosti pro sluchově postižené zhruba stejné jako pro slyšící osoby. V menších městech je situace problematičtější. Respondentka uvádí, že s hledáním zaměstnání neměla žádné vážnější problémy, respektive žádné problémy, které by vyplývaly z jejího sluchového postižení.

Respondentka se nedomnívá, že by sluchově postižení byli nějak výrazně ve společnosti znevýhodněni, dle jejího názoru záleží na charakteru každého jedince a také na jeho osobních principech, podle kterých se ve svém životě řídí. Respondentka se nedomnívá, že by existovalo nějaké výrazné omezení v souvislosti s její vadou sluchu, dle jejího názoru se zatím žádný problém, který by pozorovala, nevyskytl. Největší bariéru ve vztahu ke slyšící populaci obecně vidí v problematice komunikaci, ale zároveň dodává, že ona sama má obrovské štěstí, jelikož kolem sebe má hodně a milé slyšící lidi, se kterými má skvělé vztahy. S negativním přístupem ze strany slyšící populace se nikdy nesetkala, respektive si nevybavuje, že by někdy taková situace nastala.

Sociální službu nikdy v životě nevyužívala, respektive uvádí, že si nepamatuje, že by ji někdy potřebovala. Dále uvádí, že služby využívá její manžel, zejména tedy poradenství a zatím byl vždy spokojen. Neví o žádné službě, kterou by v České republice postrádala.

Respondentka se domnívá, že je dostatek kulturního vyžití pro sluchově postižení, jako jsou např. různé aktivity pro děti, plesy a setkání. Zároveň uvádí, že vzhledem k tomu, že se pohybuje převážně ve slyšící společnosti, nemá o všech kulturních možnostech takový přehled. Ona sama se nejraději věnuje rodině, maluje, háčkuje a společně s rodinou ráda cestuje.

Respondentka uvádí, že neví, zda je dostatek institucí poskytující pomoc a podporu sluchově postiženým, i když ví, že existuje pár institucí, není si jistá, zda jejich počet je dostačující. Ráda se účastní akcí pro Neslyšící, zejména různých tradičních setkání v klubech, dále také sportovních akcích a plesů.

Případová studie 8

Respondentkou 8 je žena ve věku 34 let, která je neslyšící, ale pochází ze slyšící rodiny. Je svobodná a bezdětná, pochází ze Středních Čech, ale přestěhovala se do Prahy. Vystudovala střední pedagogickou školu a poté pokračovala studiem na Filosofické fakultě UK obor Čeština v komunikaci s neslyšícími. Pracuje jako učitelka na základní škole pro sluchově postižené a ve své práci i v kolektivu je spokojená. Tlumočnické služby nevyužívá, pouze ve výjimečných případech.

Respondentka se domnívá, že možnosti vzdělávání osob se sluchovým postižením se zlepšily oproti minulosti. Žáci i studenti mají větší výběr oborů a otevřela se jim i možnost studia na vysoké škole.

Co se týká možností uplatnění na pracovním trhu, domnívá se, že sehnat práci je těžké, a to ne z hlediska nedostatku kvalifikace, spíše z hlediska předsudků ze strany zaměstnavatelů a jejich obav zaměstnat člověka se sluchovým postižením. Větší problémy pak mají lidé z menších měst a venkova. Ona sama se kvůli vzdělání a následně i pracovnímu uplatnění přestěhovala do Prahy, kde, jak uvádí, neměla problémy se získáním zaměstnání, což ale pravděpodobně vyplývá z jejího vzdělání a zaměření práce.

Omezení v důsledku její sluchové vady nevnímá, což je nejspíše proto, že vyrůstala ve slyšícím prostředí a nemá tak problémy komunikovat ve slyšící i neslyšící společnosti. Znevýhodnění sluchově postižených vnímá zejména v někdy v komunikačních bariérách a problémům přístupu k informacím. Největší bariéru ve vztahu ke slyšící společnosti pak vidí zejména v přístupu slyšících lidí, kteří mají

velmi často předsudky a obavy. S negativním přístupem se setkala a stále někdy setkává zejména ve smyslu předsudků od slyšících lidí.

Sociální služby nevyužívá, v minulosti využila poradenství ohledně kompenzačních pomůcek a neví o žádné službě, která by tu měla existovat, ale neexistuje.

Kulturní využití je v Praze a ve velkých městech dle jejího názoru dobré a osoby se sluchovým postižením mají možnosti vyplnit svůj volný čas. Horší je to pak na menších městech či vesnicích, kde se domnívá, že tito lidé takové možnosti nemají. Stejný případ je pak i množství různých organizací a institucí, které poskytují pomoc a podporu osobám se sluchovým postižením – v Praze a ve velkých městech je situace příznivá, lidé z menších měst a vesnic mají situaci podstatně horší. Ona sama se účastní ráda různých akcí, které se pořádají pro Neslyšící, a to ať sportovních či kulturních.

Případová studie 9

Respondentem 9 je muž ve věku 24 let, který pochází z neslyšící rodiny a sám je neslyšící. Je svobodný a bezdětný. Vystudoval střední zdravotnickou školu a v současné době studuje filosofickou fakultu UK. Respondent pracuje na několika pracovních pozicích - jako figurant, lektor českého znakového jazyka a vychovatel. Z důvodů několika profesí pracuje v různém kolektivu, tedy ve slyšící i neslyšící společnosti. Vzhledem ke svému vzdělání se domnívá, že získal adekvátní pracovní uplatnění a uvádí, že je ve své práci spokojen.

Tlumočnické služby využívá zejména při jednání u lékaře, na úřadě, ve spořitelně apod.: *„Protože jsem neslyšící, tlumočnick je pro mě jako most komunikace mezi slyšícími a neslyšícími.“*

Respondent se domnívá, že možnosti vzdělávání pro sluchově postižené nejsou dostačující, největší překážku vidí v tom, že čeština je hlavně pro skupinu neslyšících

cizí jazyk, a další problém je nedostatečná možnost tlumočení a vůbec využívání českého znakového jazyka.

Nabídka pracovních míst je dle jeho názoru nedostatečná, což je zapříčiněno tím, že se zaměstnavatelé bojí zaměstnávat lidi se sluchovým postižením, bojí se s nimi komunikovat, často si o nich můžou myslet, že jsou hloupí apod. Nicméně sám respondent uvádí, že on žádné větší obtíže při shánění vhodného pracovního místa neměl.

Největší omezení vidí respondent zejména v oblasti komunikace s okolím. Domnívá se, že sluchově postižení jedinci jsou ve společnosti znevýhodněni zejména kvůli omezené možnosti komunikace s většinovou společností, ale také kvůli nejrozličnějším předsudkům ze strany slyšící majority. Největší bariéru ve vztahu ke slyšící populaci vidí opět v možnostech komunikace, a dále také problémy při hledání zaměstnání, které jsou v důsledku sluchové vady dle jeho názoru značně omezené. S negativním přístupem ze strany majority se často setkává, a to zejména v jejich názorech a přístupu k neslyšícím. Uvádí, že slyšící lidé jsou plni předsudků a často si myslí, že neslyšící jsou hloupí a primitivní.

Sociální služby využívá respondent málo, v minulosti využíval zejména poradenství a v rámci poradenství pak pomoc ohledně vyřizování žádosti o příspěvky, apod. Nicméně uvádí, že byl vždy spokojen, a že sociální služby shledává velmi prospěšnými. Neví o žádné službě, která by tu byla potřeba zavést.

Respondent se domnívá, že zde není dostatek kulturního využití pro sluchově postižené. On sám se rád se účastní akcí pro Neslyšící, jako jsou Miss Neslyšící, Mezinárodní den Neslyšících, různé plesy a kulturní či sportovní akce.

Ohledně dostatečného množství organizací na podporu osob se sluchovým postižením se respondent domnívá, že jich je pravděpodobně dostatek, ale dodává, že by jich klidně mohlo být i více.

Případová studie 10

Respondentkou 10 je žena ve věku 38 let, která pochází ze slyšící rodiny, ale sama je neslyšící. Spolu se svým neslyšícím manželem vychovávají 3 děti, z nichž jsou 2 nedoslýchavé a 1 slyšící. Vystudovala odborné učiliště (obor dámská krejčová), nicméně již 7 let pracuje jako uklízečka v jedné firmě v Praze. Respondentka se nedomnívá, že získala adekvátní uplatnění vzhledem ke svému vzdělání, kvůli finančnímu zabezpečení musela přijmout místo, kde jí vzali, i když by ráda dělala něco jiného. V zaměstnání není příliš spokojena, ráda by si našla jiné místo. Pracuje ve slyšícím kolektivu.

Tlumočnické služby využívá při důležitých schůzkách na úřadech, u lékaře apod.

Respondentka se nedomnívá, že možnosti vzdělávání pro sluchově postižené jsou dostačující ani optimální. I když uvádí, že se podmínky neustále zlepšují – větší výběr učebních oborů, studium na vysoké škole, možnosti tlumočení, apod. Problém vidí v přístupu např. k českému jazyku, který pro neslyšící není mateřský, ale mnohdy podle toho k němu není ve výuce přistupováno.

Ani o pracovních možnostech osob se sluchovým postižením se nedomnívá, že jsou dostačující. Pracovních pozic je málo a ve většině případů bývá upřednostněn slyšící zájemce. Častou příčinou je dle jejího názoru strach a předsudky ze strany zaměstnavatele. Ona sama měla při hledání práce velké problémy, domnívá se, že na spoustu míst nebyla přijata pouze z důvodu jejího sluchového postižení.

Za největší omezení vyplývající z její sluchového postižení uvádí problémy v komunikaci se slyšícími a také dle jejího názoru omezený přístup k informacím. Sluchově postižení ve společnosti bývají znevýhodněni občas tím, jaké o nich mají lidé předsudky a v důsledku toho k nim přistupují jinak. Největší bariéru vidí opět v komunikaci a v časté netoleranci slyšící společnosti. Negativní přístup ze strany většinové populace pak shledává zejména v předsudcích, netoleranci a jakési nevědomosti.

Sociální služby využívá, respektive využívala v minulosti a to zejména poradenství v oblasti poskytnutí příspěvků. Není si vědoma, že by existovala nějaká služba, která by u nás chyběla.

Respondentka se domnívá, že možností kulturního využití není příliš mnoho. Ve velkých městech je situace ještě poměrně dobrá, ale v menších městech a vesnicích je to velký problém. Ona sama se ráda účastní akcí pro Neslyšící, ať už se jedná o kulturní, společenské či sportovní akce. Institucí, které poskytují pomoc a podporu je dle jejího názoru dostatek, ale příliš mezi sebou nespolupracují.

4.2 Kvantifikace výsledků

Tabulka 1 Možnosti vzdělávání

	R/1	R/2	R/3	R/4	R/5	R/6	R/7	R/8	R/9	R/10	celkem
dostatečné možnosti		X				X					2
nedostatečné možnosti			X	X	X				X	X	5
zlepšení oproti minulosti	X						X	X		X	4
problém znalosti ČZJ	X							X	X	X	4
záleží na druhu postižení				X							1
neví							X				1
celkový počet odpovědí	2	1	1	2	1	1	2	2	2	3	17

Pouze 2 respondenti uvedli, že se domnívají, že možnosti vzdělávání jsou pro osoby se sluchovým postižením dostatečné. Celkem 5 respondentů uvedlo, že se domnívají, že tyto možnosti jsou nedostačující, z toho respondent 4 uvedl, že ještě závisí na druhu postižení a respondenti 9 a 10 shodně uvedli, že v oblasti vzdělávání je problém znalost českého znakového jazyka. Celkem 4 respondenti uvedli, že se situace ve vzdělávání oblasti oproti minulosti zlepšila, z toho respondenti 8, 9 a 10 shodně uvedli, že v oblasti vzdělávání je problém nedostatečné znalosti českého znakového jazyka. Respondentka 7 odpověděla, že neví.

Tabulka 2 Možnosti uplatnění na trhu práce

	R/1	R/2	R/3	R/4	R/5	R/6	R/7	R/8	R/9	R/10	celkem
není dostatek - obavy na straně zaměstnavatele	X	X	X					X	X	X	6
není dostatek- postižení je překážka				X							1
pouze ve velkých městech							X	X			2
není - nutno přijmout horší práci					X						1
nevím						X					1
celkový počet odpovědí	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	11

Celkem 6 respondentů při rozhovoru uvedlo, že možnosti uplatnění na trhu práce nejsou dostačující pro osoby se sluchovým postižením, z toho respondentka 8 uvedla, že tyto možnosti jsou jen ve velkých městech. Respondent 4 uvedl, že těchto možností není dostatek, protože postižení představuje překážku, respondentka 7 se domnívá, že možnosti uplatnění jsou jen ve velkých městech, respondent 5 se domnívá, že možnosti jsou nevyhovující a často jsou tak tito jedinci nuceni přijmout horší práci. Respondentka 6 uvedla, že situaci na trhu práce nedokáže posoudit.

Tabulka 3 Problémy s hledáním zaměstnání

	R/1	R/2	R/3	R/4	R/5	R/6	R/7	R/8	R/9	R/10	celkem
Ano - obava zaměstnavatele	X		X	X	X					X	5
Ano - stejně jako slyšící						X					1
Ano - komunikační bariéra		X	X								2
Ano - předsudky	X			X						X	3
NE							X	X	X		3
celkový počet odpovědí	2	1	2	2	1	1	1	1	1	2	14

Celkem 6 respondentů při rozhovoru uvedlo, že oni sami měli problém při hledání zaměstnání, z toho 5 respondentů se domnívá, že tento problém spočíval zejména z obav zaměstnavatele zaměstnat osobu se sluchovým postižením. Z toho se respondenti 1 a 4 domnívají, že za příčinou problémů byly i předsudky zaměstnavatele, respondenti 2, 3 a 10 uvádějí, že rovněž byl problém v komunikační bariéře. Respondentka 6 uvedla, že se při shánění zaměstnání setkal s potížemi, se kterými se ale

dle jeho názoru setkávají i slyšící. Respondenti 7, 8 a 9 uvedli, že žádný problém při shánění zaměstnání neměli.

Tabulka 4 Omezení v důsledku sluchové vady

	R/1	R/2	R/3	R/4	R/5	R/6	R/7	R/8	R/9	R/10	celkem
žádné výrazné omezení	X						X	X			3
komunikace		X	X	X		X			X	X	6
příjem informací		X				X				X	2
začlenění do společnosti					X						1
celkový počet odpovědí	1	2	1	1	1	2	1	1	1	2	12

Respondenti 1, 7 a 8 uvádějí, že nepocítují žádné výrazné omezení v důsledku jejich sluchové vady. Respondenti 2, 6 a 7 shodně uvádějí, že největší omezení spatřují v oblasti komunikace a příjmu informací. Respondenti 3, 4, 9 a 10 uvádějí, že největší omezení je pro ně v komunikaci. Respondent 5 uvedl, že největší problém spočívá v začlenění do společnosti.

Tabulka 5 Znevýhodnění ve společnosti

	R/1	R/2	R/3	R/4	R/5	R/6	R/7	R/8	R/9	R/10	celkem
žádné výrazné		X					X				2
komunikační bariéry	X		X			X		X	X	X	6
netolerantní společnost					X					X	2
předsudky			X	X					X		3
celkový počet odpovědí	1	1	2	1	1	1	1	1	2	2	13

Respondenti 2 a 7 uvádějí, že nepocítují žádné výrazné znevýhodnění ve společnosti. Respondenti 1, 6 a 8 uvedli, že znevýhodnění vidí v komunikačních bariérách. Respondenti 3 a 9 shodně odpověděli, že znevýhodnění ve společnosti vidí v komunikačních bariérách a předsudcích ze strany slyšící společnosti. Respondentka 6 odpověděla, že znevýhodnění vidí v komunikačních bariérách, respondent 5 v netolerantní společnosti a respondent 4 v předsudcích ve společnosti. Respondentka

10 uvedla největší znevýhodnění v komunikačních bariérách ve společnosti a také v její netolerantnosti.

Tabulka 6 Bariéry ke slyšící společnosti

	R/1	R/2	R/3	R/4	R/5	R/6	R/7	R/8	R/9	R/10	celkem
komunikační	X	X	X		X	X	X		X	X	8
informační		X			X					X	3
předsudky			X	X				X			3
obavy slyšících				X							1
netolerance					X	X		X			3
celkový počet odpovědí	1	2	2	2	3	2	1	2	1	2	18

Celkem 8 respondentů se shodlo, že největší bariéry ve vztahu ke slyšící společnosti spočívají v komunikaci, z toho respondent 2, 5 a 10 uvedli, že kromě komunikace je velkou bariérou informační a respondent 3 ještě zmínil bariéru předsudkovou, respondent 5 vidí jako bariéru také netoleranci slyšících a respondentka 6 netoleranci společnosti. Respondent 4 vidí největší bariéru v předsudcích a obavách ze strany slyšící společnosti, respondentka 8 odpověděla, že největší bariéra je předsudková a také netolerance ve společnosti.

Tabulka 7 Negativní přístup ve společnosti

	R/1	R/2	R/3	R/4	R/5	R/6	R/7	R/8	R/9	R/10	celkem
žádný							X				1
předsudky	X	X	X	X	X	X		X	X	X	9
nevědomost						X				X	2
urážky, posměch			X								1
netolerance			X	X						X	3
celkový počet odpovědí	1	1	3	2	1	2	1	1	1	3	16

Celkem 9 respondentů odpovědělo, že negativní přístup ve společnosti vnímají především ve formě předsudků. Respondent 3 navíc odpověděl, že negativní přístup vnímá také jako urážky či posměch a netoleranci ve společnosti, respondent 4 v rozhovoru zmínil také netoleranci společnosti, respondenti 6 a 10 uvedli ještě

nevědomost ve společnosti a respondent 10 navíc zmínil ještě netoleranci ze strany slyšících. Respondentka 7 uvádí, že žádný negativní přístup nezažila.

Tabulka 8 Služby

	R/1	R/2	R/3	R/4	R/5	R/6	R/7	R/8	R/9	R/10	celkem
Sociální služby - NE	X			X		X	X				4
Sociální služby ANO: poradenství			X		X			X	X	X	5
Sociální služby ANO: tlumočení		X	X					X	X	X	5
celkový počet odpovědí	1	1	2	1	1	1	1	2			14

Celkem 4 respondenti uvedli, že nevyužívají žádné sociální služby. Respondenti 3, 8, 9 a 10 uvedli, že využívají nebo v minulosti využívali služby poradenství a tlumočení. Respondent 5 využívá službu poradenství a respondent 2 využívá službu tlumočení.

Tabulka 9 Potřeba zavedení nové služby

	R/1	R/2	R/3	R/4	R/5	R/6	R/7	R/8	R/9	R/10	celkem
ANO											
NE	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	10
celkový počet odpovědí	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10

Žádný z respondentů nepociťuje, že by zde bylo potřeba zavést nějakou novou službu.

Tabulka 10 Možnosti kulturního vyžití

	R/1	R/2	R/3	R/4	R/5	R/6	R/7	R/8	R/9	R/10	celkem
dostatek kulturního vyžití všude							X				1
dostatek kulturního vyžití ve městech	X	X		X	X	X		X		X	7
nedostatek kulturního vyžití									X		1
neví			X								1
celkový počet odpovědí	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1

Respondentka 7 uvedla, že je dostatek kulturního vyžití po celém území České republiky. Respondenti 1, 2, 4, 5, 6, 8 a 10 odpověděli, že dostatečné kulturní vyžití je pouze ve velkých městech, respondentka 8 se domnívá, že je nedostatek kulturních možností pro sluchově postižené a respondent 3 uvedl, že neví.

Tabulka 11 Dostatek institucí pro sluchově postižené

	R/1	R/2	R/3	R/4	R/5	R/6	R/7	R/8	R/9	R/10	celkem
dostatek					X			X	X		3
dostatek, ale špatná spolupráce			X	X						X	3
dostatek, ale moc se o nich neví						X					1
nedostatek	X	X									2
neví							X				1
celkový počet odpovědí	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10

Respondenti 5, 8 a 9 odpověděli na tuto otázku kladně, tedy že existuje dostatek institucí, respondenti 3, 4, a 10 se domnívají, že je sice dostatek institucí, ale vzájemně mezi sebou příliš nespolupracují, respondentka 6 odpověděla, že institucí je dostatek, ale bohužel se o jejich existenci příliš neví. Respondent 1 a 2 odpověděli, že je nedostatek institucí. Respondentka 7 odpověděla, že neví.

Tabulka 12 Zájem o účast na akcích pro Neslyšící

	R/1	R/2	R/3	R/4	R/5	R/6	R/7	R/8	R/9	R/10	celkem
ANO	X	X	X		X	X	X	X	X	X	9
NE				X							1
celkový počet odpovědí	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10

Celkem 9 respondentů odpovědělo kladně, tedy že se rádi účastní akcí pro Neslyšící, respondent 4 uvedl, že se neúčastní podobných akcí.

5 Diskuse

V České republice existuje 14 škol pro osoby se sluchovým postižením, z toho 3 jsou v hlavním městě. Problematika vzdělávání je jednou z klíčových oblastí, která se dotýká všech jedinců ve společnosti a neméně tedy i osob se sluchovým postižením. V rozhovoru uvedla polovina respondentů, že možnosti vzdělávání nejsou dostatečné a 3 respondenti se domnívají, že se situace v možnostech vzdělávání oproti minulosti zlepšila. S tím souhlasí i Komorná (14), která uvádí, že situace se po roce 1991 výrazně změnila. V roce 2006 proběhla mezinárodní konference na téma Vzdělávání sluchově postižených, ze které vyplynulo, že se možnosti vzdělávání oproti minulosti posunuly pozitivním směrem, což se projevilo mimo jiné např. integrací sluchově postižených do běžných škol, právem sluchově postižených na vzdělávání prostřednictvím znakového jazyka, zřizováním nových škol pro sluchově postižené, rozšířením nabídky na sekundárním stupni vzdělávání, vydáváním odborných publikací se surdopedickou problematikou, vydáváním učebnic a učebních textů pro sluchově postižené, zkvalitněním odborné a pedagogické přípravy učitelů, vytvořením podmínek sluchově postiženým pro vysokoškolské studium apod.

Hudáková (12) naopak uvádí, že žádný ucelený systém v České republice neexistuje a současný stav vzdělávání sluchově postižených v České republice označuje za bezútešný a neudržitelný. Hudáková upozorňuje zejména na to, že zejména pro děti prelingválně neslyšící je současný přístup ve vzdělávání neadekvátní a pro ně samotné dokonce poškozující.

V současné době mají žáci a studenti se sluchovým postižením mnohem větší možnosti ve výběru škol i studovaných oborů, nicméně stále existují další možnosti, jak vzdělávání osob se sluchovým postižením zkvalitňovat (14).

Na druhou stranu je zajímavé, že žádný z respondentů nezmínil, že osoby se sluchovým postižením mají možnost integrace do školy běžného typu a nevyjádřil tak svůj názor ve vzdělávání touto cestou. A to přestože právě integrace sluchově

postižených má u nás tradici a díky zejména technickým možnostem na ni lze dále úspěšně navazovat (8).

S oblastí vzdělávání úzce souvisí oblast zaměstnávání a uplatnění se na trhu práce. Problematika zaměstnávání je oblastí, o které se stále živě diskutuje, a která je vzhledem ke vzrůstající nezaměstnanosti stále aktuální. Dohromady 8 respondentů se shodlo, že u nás není dostatek pracovního uplatnění pro osoby se sluchovým postižením.

V tržní ekonomice navíc problematika nezaměstnanosti sluchově postižených jedinců do jisté míry narůstá. Jednou z příčin je nesoulad mezi kvalifikací, tedy dosaženým vzděláním, a požadavky na trhu práce. Pro žáky se sluchovým postižením existuje několik klasických učebních oborů, ve kterých ale začínají být omezené možnosti uplatnění. Nové obory se prosazují pomalu a ani zde bohužel není jistota v uplatnění na trhu práce, protože zaměstnavatelé často odmítají sluchově postižené zájemce o místo, ať už z hlediska obav a předsudků, či z hlediska komunikační bariéry - tedy toho, že tito lidé nemohou vyřizovat telefony (17). Tomu odpovídají i názory větší části respondentů, kteří uváděli, že oni sami měli při hledání práce problémy, které spojují se svojí sluchovou vadou. Respondenti navíc v nadpoloviční většině uvedli, že problémy se získáním práce byly často způsobeny obavami či neochotou ze strany zaměstnavatele.

Zaměstnavatelé nechtějí neslyšící často přijmout, i když splňují všechny podmínky kladené na onu pracovní pozici. Často mají zaměstnavatelé pocit, že tito jedinci nemohou zvládnout nároky spojené s prací, že nejsou schopni fungovat zcela samostatně. Sluchová ztráta pro některé z nich bývá často synonymem pro mentální postižení a velmi často tak dochází ke generalizování (51). Marie Horáková, vedoucí projektu Agentury profesního poradenství pro neslyšící uvádí: „*Při kontaktování firem se často potýkáme s nutností telefonování, přestože tato činnost vůbec nesouvisí s danou pozicí. Lidé mají z komunikace s neslyšícími obavy, ale raději se vymluví, aby nebyli nařčeni z diskriminace*”(68). Navíc oproti minulosti klesá poptávka po manuálních

pracovních místech, která dosud tvořila převažující pracovní příležitosti pro osoby se sluchovým postižením. Dalším problémem při zaměstnávání osob se sluchovým postižením je již výše zmíněná komunikační bariéra, která se často projevuje i na úradech práce. Na druhou stranu ale je nutno zdůraznit, že se objevují i případy nedostatečné motivace a zájmu sluchově postižených (17).

Respondenti, kteří uvedli, že neměli problém při hledání zaměstnání, pracují buď na pozici lektora znakového jazyka, kde je jejich sluchové postižení a užívání českého znakového jazyka podmínkou získání práce, anebo v oblasti vzdělávání. Uplatnění pro sluchově postižené jedince v oblasti vzdělávání bývá jednodušší než v jiných oblastech, což potvrzuje i výzkumná zpráva Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, kde se uvádí, že absolventi Střední pedagogické školy pro sluchově postižené získají ve většině případů **dobré pracovní uplatnění**, zejména v důsledku nových trendů ve vzdělávání neslyšících po roce 1990, kdy sluchové postižení přestalo být problémem, ale začalo být naopak považováno za přednost, protože takoví učitelé se pro své žáky stávají identifikačními vzory (42).

Na druhou stranu se u nás stále zlepšují možnosti zaměstnávání prostřednictvím nejrůznějších programů a projektů, financovaných zejména z Evropské unie. Jako příklad bych uvedla např. Transzitní program pro vzdělávání neslyšících, projekt Smysluplné pracovní uplatnění osob se sluchovým postižením či v minulosti realizovaný projekt Regionální redakční centra pro neslyšící. Jiným projektem fungujícím od roku 2012 realizovaným Svazem neslyšících a nedoslýchavých v ČR je projekt *I my chceme pracovat*, který je ale bohužel z finančních důvodů realizován pouze v Praze.

I přes závažnost problematiky je zaměstnávání občanů se sluchovým postižením věnována malá pozornost, hlavní problém je pravděpodobně v tom, že úřady práce vedou evidenci uchazečů se zdravotním postižením dohromady, nikoliv podle jednotlivých druhů postižení (17).

Za největší bariéru směrem ke slyšící populaci byla respondenty označena zejména oblast **komunikace, přístupu k informacím** a dále určitá **netolerance a předsudky** ze strany slyšící populace. Předseda organizace Pevnost – České centrum znakového jazyka, Petr Vysuček, říká: „*Pracovní bariéra je většinou spojena se silnými předsudky, které mají slyšící lidé vůči neslyšícím. Dneska ještě pořád žijeme v době, kdy má o nás velká část lidí spoustu předsudků. Myslí si, že jsme hloupí, že jsme neschopní, že neslyšící nic nezvládnou*” (52).

Radka Nováková, která je členkou rady Pevnosti – českého centra znakového jazyka a která přednáší na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy, v rozhovoru v rádiovém pořadu Slyšitelné ticho na otázku v čem se dva odlišné světy, tedy slyšících a neslyšících nejčastěji střetávají, reaguje: „*No, většinou je to komunikační problém. Když se setkají členové těchto dvou společenství, většinou si nerozumí, protože každý z nich používá jiný jazyk. Většinou dochází k nedorozumění především v tom, že slyšící člověk si myslí, že když mluví s neslyšícím Čechem, musí spolu komunikovat v češtině. Ale málo kdo si uvědomuje, že čeština je pro českého neslyšícího cizí jazyk*” (44). Toto tvrzení koresponduje s výpověďmi respondentů ve výzkumné části mé práce. O každodenních bariérách hovoří i Radka Nováková v publikaci Kultura neslyšících, která vyšla pod záštitou Českou komorou tlumočnicků znakového jazyka, a uvádí, že neslyšící narážejí na bariéry ve společnosti každý den. „*Hlavní příčinou těchto problémů je jejich odlišný jazyk. V okolním světě je vše organizováno na základě zvuků a všechny záležitosti, které slyšící berou jako samozřejmost, mohou být nepřekonatelnou překážkou. Výjimkou nejsou situace v městské hromadné dopravě, v dálkové dopravě autobusy, vlaky a letadly, kdy se veškerá upozornění hlásí reproduktory. V televizi neběží skryté titulky v plném rozsahu, v obchodě u pultového prodeje je problém se domluvit s prodavačkou apod.*” (51).

Strnadová a kolektiv ve svém článku upozorňují na to, že bariéry v oblasti přístupnosti informací jsou založeny na zvukových signálech, které však tito jedinci nemohou vnímat. Problémem není ani tak získání obecné informace o spoji, ale o získávání informací o nečekaných změnách před či během cesty. Komunikační

bariéru tvoří skutečnost, že potřebné informace je v současné době nutno získávat především z osobního kontaktu s pracovníkem dopravce, což se ukazuje být problémem, jelikož většina personálu není na komunikaci s osobami se sluchovým postižením připravená. Do jisté míry je to způsobeno skutečností, že skupina osob se sluchovým postižením je z komunikačního hlediska velmi různorodá (61).

Předsudky a netolerance ve společnosti jsou další bariérou, kterou osoby se sluchovým postižením často zmiňovaly. Tomu odpovídá skutečnost, že u nás existuje spousta mýtů, které jsou v našem prostředí zakořeněny. Například myšlenka, že neslyšící či osoby se sluchovým postižením nemohou řídit auto. Dále vzhledem k tomu, že mají „*málo informací o světě*“ nemohou vlastně pracovat jako nic jiného než dělník, kvůli tomu, že neslyší, co se děje kolem nich, nemají ani zájem o svět kolem sebe, nemohou samostatně pracovat, protože nemohou vyřizovat telefony apod. (45). Další předsudky se týkají zejména znakového jazyka – spousta lidí se domnívá, že se jedná o jazyk mezinárodní, který nemá svoji gramatiku, má malou slovní zásobu a jedná se pouze o vizualizovanou češtinu, tedy češtinu vyjádřenou znaky. Další mýtus se vztahuje ke skutečnosti, že český znakový jazyk není po celém našem území stejný, z čehož údajně vyplývá, že je méně hodnotný než čeština. Všechna tato tvrzení v rozhovoru cyklu Slyšitelné ticho (projekt za podpory Ministerstva zdravotnictví ČR) jednoznačně popírá a vysvětluje A. Hudáková, odbornice na oblast sluchového postižení (43).

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, umožňuje osobám se sluchovým postižením využívat celou řadu služeb, a to ať z oblasti sociálního poradenství, sociální péče či sociální prevence. Všichni respondenti, kteří někdy sociální službu využili, či ji využívají, uvedli jednu z následujících služeb, a sice: **Sociální poradenství a Tlumočnické služby**. Všichni respondenti využívající službu se shodli, že vždy byli maximálně spokojeni. Tato skutečnost dle mého názoru do jisté míry souvisí se zavedením **Standardů kvality sociálních služeb**, které se staly právním předpisem závazným od 1. 1. 2007.

Žádný z respondentů navíc nevedl potřebu zavedení nějaké služby, která by v současnosti nebyla dostupná v České republice. To může být zapříčiněno tím, že v současnosti neustále přibývá různých služeb, které se snaží o zlepšení kvality života se sluchovým postižením v naší společnosti. Příkladem může být využití komunikačních technologií online, kdy nonstop tlumočnická služba poskytuje tlumočení pacientům v celkem 76 okresních nemocnicích na území ČR. Do budoucna by se tato služba měla rozšířit i o možnosti online přepisu. Postupem času by tato služba měla být zavedena i v lékárnách (69). Některé stávající služby jsou navíc postupně vylepšovány. Příkladem je např. služba Hovory pro neslyšící, jejichž myšlenka zavedení se datuje již k roku 1997, a která vznikla z důvodů požadavků samotných neslyšících klientů (71). Novinkou této služby, kterou poskytuje Telefónica O₂, je hovor do zahraničí pro neslyšící.

V České republice existuje přes 60 organizací poskytující pomoc či podporu osobám se sluchovým postižením, 5 organizací zprostředkující kompenzační a technické pomůcky a 9 internetových portálů zaměřujících se na problematiku sluchového postižení, ale i kultury a společnosti (33). Zda je tento počet institucí dostačující či nikoliv jsou dosti subjektivní otázky, které závisí zejména na tom, jak tuto skutečnosti vnímají sami jedinci. Celkem 3 respondenti uvedli, že tento počet, respektive počet těchto institucí, je dostačující, a to bez výhrad. 4 respondenti souhlasili s tím, že je zde dostatečné množství institucí, nicméně k jejich fungování měli určité výhrady. Pouze 2 respondenti by si představovali, že vyšší počet by byl lepší. Z výsledků rozhovoru v této oblasti tedy vyplynulo, že u nás existuje dostatek institucí poskytující podporu.

Z hlediska možností nějakého kulturního vyžití se pouze 1 respondent domnívá, že je jej dostatek po celém území naší země. Mezi respondenty převládal názor (7 respondentů), že možnosti kulturního vyžití jsou dobré a dostačující zejména ve velkých městech, zatímco v menších městech a na vesnicích je tato situace horší. Domnívám se, že tato situace souvisí s obecně známým problémem dostupnosti služeb pro osoby s jakýmkoliv typem postižení a nejedná se tedy pouze o nedostatek v oblasti

kulturních možností. Nicméně téměř všichni respondenti (9 respondentů) uvedli, že se rádi účastní akcí, které jsou určené pro komunitu Neslyšících. I tyto akce bývají pořádány nejvíce ve městech, respektive v hlavním městě a okolí, a řada návštěvníků se na tyto akce sjíždí z různých koutů naší země.

Z hlediska možnosti návštěvy kulturních akcí určených primárně pro slyšící veřejnost bych ráda zmínila zejména divadelní představení tlumočená do znakového jazyka. V současnosti je u nás tlumočeno 7 představení, přičemž převládají představení určená zejména pro děti (64). V minulých letech bylo těchto představení více, ale již byla ukončena jejich realizace. Dle mého názoru je pouze 7 tlumočených představení poměrně málo, na druhou stranu z respondentů můj názor nikdo nesdílel, což mohlo být způsobeno zejména tím, že se jejich odpovědi a celá oblast kulturních možností omezovala spíše na akce určených zejména pro jedince se sluchovým postižením. Velký význam pro názor na možnosti kulturního tlumočení hraje i dosavadní zkušenost jedinců s tlumočením. Petr Vysuček se v komunitě Neslyšících setkává s různými názory na tlumočená představení. Zejména střední generace má velmi špatné zkušenosti z minulosti s tlumočením představení, kdy se museli zejména během školní docházky povinně účastnit různých představení, která nebyla tlumočená. A hlavně z těchto důvodů nemají tito lidé důvěru v tlumočená představení. Ale i postoj této generace se nějakým způsobem mění a vyvíjí, a to spíše ke kladnému postoji k těmto představením. Mladší generace vnímá tlumočená představení již spíše jako normální a běžnou záležitost (46).

6 Závěr

Diplomová práce si kladla za cíl zodpovědět hlavní výzkumnou otázku - **Jaké možnosti začlenění do sociokulturního prostředí majoritní společnosti mají osoby se sluchovým postižením?** Sociokulturní prostředí jako souhrn vzdělávacích, pracovních a kulturních možností a podmínek, stejně jako zapojení se bez předsudků do majoritní společnosti ve společnosti, naráží i v dnešní době na bariéry.

Možnosti vzdělávání osob se sluchovým postižením se oproti minulosti do značné míry zlepšily. Lidé s touto smyslovou vadou mají mnohem větší možnosti z hlediska výběru oborů ke svému studiu, větší možnosti výběru vzdělávání na speciálních školách či běžných školách a větší možnosti využití tlumočnických služeb či možnosti výuky ve znakovém jazyce. Zároveň se zlepšují i možnosti terciálního studia těchto jedinců. Velké omezení a zároveň bariéra pro osoby se sluchovým postižením lze spatřovat zejména v souvislosti se vstupem na pracovní trh. I přes prokázané dostatečné vzdělání naráží tito lidé stále na častou neochotu či obavy ze strany zaměstnavatele, a to i přes to, že v současné době se důraz na zaměstnávání osob s jakýmkoliv typem postižení klade velký důraz. Ze strany zaměstnavatelů tak vidím problém zejména z hlediska předsudků a mylně zažitých názorů o těchto jedincích. Právě předsudky, netolerance a zažité stereotypy jsou hlavním problémem, se kterým se tito lidé ve společnosti setkávají. Bohužel odbourávat tyto mylné představy a přetvářet stereotypy se dá jen velmi pomalu a je tedy neustále potřeba věnovat tomuto tématu dostatečnou pozornost. Nicméně se domnívám, že v současné době se zlepšila možnost získání pomoci či podpory pro osoby se sluchovým postižením, neboť se řady organizací oproti minulosti značně rozrostly. Otázkou je sice opět dostupnost jednotlivých služeb, která nemusí být vždy ideální, nicméně oproti minulosti vidím právě v této oblasti velký pokrok. Hodnocení oblasti kulturních možností je velmi subjektivní, i když názory korespondují se skutečností, že situace na menších městech a vesnicích není pro tyto lidi příliš idylická. Zlepšit podmínky právě v místech menších měst a vesnic by však bylo pravděpodobně velmi problematické, a to zejména z finančních důvodů.

Možnosti začlenění osob se sluchovým postižením do sociokulturního prostředí se oproti minulosti v každém případě zlepšily, ať už se jedná o oblast vzdělávání, podpory služeb, kulturního vyžití a svým způsobem i pracovního uplatnění. Některé oblasti překonávají předsudky ve společnosti rychleji, některé pomaleji, ale domnívám se, že možnosti plně se začlenit do naší společnosti se pro tyto osoby stále zlepšují.

Na závěr bych ráda uvedla přání do budoucna neslyšící Radky Novákové, která je zmínila na konferenci u příležitosti 5. výročí vzniku Institutu pro specializované vzdělávání a která v podstatě vystihují to, o co bychom i v budoucnu měli usilovat, neboť je stále co zlepšovat: *„Abychom mohli normálně žít. Abychom se mohli normálně domluvit. Aby byla zavedena výuka znakového jazyka. Aby nebylo tolik předsudků. Nechceme narážet na stále stejné bariéry”*(70).

Z mého pohledu se práce pokusila přinést poměrně ucelený a komplexní náhled na problematiku sociokulturního prostředí osob se sluchovým postižením. Pro mě osobně byly výsledky této práce v mnoha ohledech překvapivé a inspirativní a vidím určitý potenciál pro některé změny, a to zejména v přístupu většinové společnosti. Tyto změny se ovšem zřejmě nebudou realizovat cestou legislativní, ale spíše postupnou proměnou chápání postavení osob se sluchovým postižením ve společnosti. Já sama bych si přála, aby se majoritní společnost dokázala oprostít od stereotypních představ a umožnila těmto osobám prožít plnohodnotný život zcela dle svých představ.

7 Seznam informačních zdrojů

- 1) BARTOŇOVÁ, Miroslava Marie VÍTKOVÁ a Jarmila PIPEKOVÁ *Integrace handicapovaných na trhu práce v mezinárodní dimenzi*. 1. vyd. Brno: MSD, 2005. s. 190-194. ISBN 80-86633-31-4.
- 2) CZUMALOVÁ, A. *Tlumočník jako most komunikace mezi slyšícím zdravotníkem a neslyšícím pacientem*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008. 64 s. ISBN 978-80-87153-87-1.
- 3) ČERVINKOVÁ HOUŠKOVÁ, Kateřina a Naďa DINGOVÁ. *Umělecké tlumočení 1: Zpěv a hudba. Info-zpravodaj: Magazín informačního centra o hluchotě FRPSP*. 2007, roč. 15, č. 4.
- 4) DINGOVÁ, Naďa. *Tlumočení poezie ve znakovém jazyce*. TOP: Odborný bulletin Jednoty tlumočnicků a překladatelů (JTP). Praha: JTP. ISSN 1210-4159. 2009, č. 3.
- 5) DINGOVÁ, Naďa a Kateřina ČERVINKOVÁ HOUŠKOVÁ. *Umělecké tlumočení 2: Divadlo. Info-zpravodaj: Magazín informačního centra o hluchotě FRPSP*. 2008, roč. 16, č. 1.
- 6) HÁJKOVÁ, Zuzana. *AWI Film: filmovat jako slyšící. Unie*. 2008, 3-4.
- 7) HONZÁK, Radkin. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: Galén, 2006, 132 s. ISBN 80-246-1138-4.
- 8) HORÁKOVÁ, Radka. *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 159 s. ISBN 978-802-6200-840
- 9) HRUBÝ, Jaroslav. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. 2. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1999, 395 s. ISBN 80-721-6096-6.
- 10) HUDÁKOVÁ, Andrea. *Prstová abeceda pro tlumočnický*. Vyd. 1. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2008, 125 s. ISBN 978-808-7153-383.
- 11) HUDÁKOVÁ, Andrea. *Ve světě sluchového postižení: informační a vzdělávací publikace (nejen) pro zdravotnický personál o životě a potřebách neslyšících, nedoslýchavých a ohluchlých lidí a lidí s kochleárním implantátem*. 1. vyd.

- Praha: Středisko rané péče Tamtam, 2005, 101 s. Učebnice (Univerzita Palackého). ISBN 80-867-9227-7.
- 12) HUDÁKOVÁ, Andrea. *Žáci s vadami sluchu u státních maturit? Aneb Nakročení k racionální diskusi o vzdělávání žáků s vadami sluchu v České republice*. Speciální pedagogika, 2004, 14, č. 3, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy. 4x ročně. ISSN 1211-2720.
- 13) KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 224 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4711-102.
- 14) KOMORNÁ, Marie. *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce*. Vyd. 1 Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2008, 71 s. ISBN 978-808-7153-604.
- 15) KOSINOVÁ, Barbora. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina - kultura neslyšících*. Vyd. 1. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2008, 52 s. ISBN 978-808-7153-208.
- 16) KRAHULCOVÁ, Beáta. *Komunikace sluchově postižených*. Vyd. 2. Praha: Karolinum, 2002, 303 s. ISBN 80-246-0329-2
- 17) KUDA, Roman a Anna ČERVENKOVÁ. *Problematika zaměstnanosti osob se sluchovým postižením. Info Zpravodaj: Magazín informačního centra o hluchotě FRPSP*. 2005, roč. 13, č. 1.
- 18) KVĚTOŇOVÁ, Lea. *Vysokoškolské studium se zajištěním speciálněpedagogických potřeb: úvod do surdopedie*. Vyd. 1. Editor Lea Květoňová-Švecová. Brno: Paido, 2007, 94 s. ISBN 978-807-3151-416.
- 19) LADD, Paddy. *Understanding deaf culture: in search of deafhood*. Buffalo: Multilingual Matters, c2003, xxii, 502 p. ISBN 18-535-9545-4.
- 20) LEJSKA, Mojmír. *Poruchy verbální komunikace a foniatrie*. Brno: Paido - edice pedagogické literatury, 2003, 156 s. ISBN 80-731-5038-7.

- 21) MACUROVÁ, Alena. *Dějiny výzkumu znakového jazyka u nás a v zahraničí*. Vyd. 1. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2008, 77 s. ISBN 978-808-7153-055.
- 22) MOTEJZÍKOVÁ, Jitka. Co to je kultura neslyšících?. *Info-zpravodaj: Magazín informačního centra o hluchotě FRPSP*. 2005, roč. 13, č. 4.
- 23) NOVOTNÁ, Pavla. *Deaf Art - Výtvarné umění v kultuře Neslyšících*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 95 s. ISBN 978-802-1047-761.
- 24) PADDEN, C., HUMPHRIES, T. *Inside Deaf Culture*, Harvard University Press, 2006, ISBN-13: 9780674015067.
- 25) PÁNEK, Petr. Humor neslyšících. *Unie*. 2007, 5-6.
- 26) PIPEKOVÁ, Jarmila, kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006, 404 s. ISBN 80-731-5120-0.
- 27) POTMĚŠIL, Miloš. *Čtení k surdopedii*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, 217 s. Učebnice (Univerzita Palackého). ISBN 80-244-0766-3.
- 28) PROCHÁZKOVÁ, Věra. Identita - jak ji prožívají nedoslýchaví lidé. *Info Zpravodaj: Magazín informačního centra o hluchotě FRPSP*. 2006, roč. 15, č. 2.
- 29) PROCHÁZKOVÁ, Věra. *Identita a osobnost člověka*. *Info-zpravodaj: Magazín informačního centra o hluchotě FRPSP*. 2006. roč. 14, č.1
- 30) PROCHÁZKOVÁ, Věra a Petr VYSUČEK. *Jak komunikovat s neslyšícím klientem?*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007, 28 s. ISBN 978-80-86991-18-4.
- 31) PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 322 s. ISBN 978-807-3674-168.
- 32) SERVUSOVÁ, Jana. *Kontrastivní lingvistika: český jazyk x český znakový jazyk*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2008, 61 p. ISBN 978-808-7153-079.
- 33) SICHROVÁ, E. *Adresář služeb nejen pro neslyšící*. 1. vyd. Praha: FRPSP, 2009. 134 s. ISBN 978-80-86792-25-5
- 34) SKÁKALOVÁ, T. *Uvedení do problematiky sluchového postižení*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 94 s. ISBN 978-80-7435-098-6.

- 35) SOURALOVÁ, Eva. *Manuál základních postupů jednání při kontaktu s osobami se sluchovým postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, 36 s. ISBN 978-80-244-1630-4.
- 36) SOURALOVÁ, Eva a Jiří LANGER. *Surdopedie: studijní opora pro kombinované studium*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005, 46 s. Texty k distančnímu vzdělávání v rámci kombinovaného studia. ISBN 80-244-1084-2.
- 37) STRNADOVÁ, Věra. *Hádej, co říkám, aneb, Odezírání je nejisté umění*. 2., dopl. vyd. Praha: ASNEP, 2001. ISBN 978-809-0303-508.
- 38) STRNADOVÁ, Věra. *Specifické neverbální projevy neslyšících lidí: český znakový jazyk jako přirozený jazyk; Lexikografie : slovníky českého znakového jazyka*. Vyd. 1. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2008, 69 s. ISBN 978-808-7153-529.
- 39) ŠEDIVÁ, Zoja. *Psychologie sluchově postižených ve školní praxi*. 1. vyd. Praha, 2006. ISBN 80-721-6232-2.
- 40) TOMEK. Tradice a svátky neslyšících. *Gong*. 2008, roč. 37, 11-12. ISSN 0323-0732.
- 41) TYLLNER, Lubomír. Národpsná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Věcná část O-Ž. 1. Vyd. Praha: Mladá fronta, 2007. 664 s. ISBN 978-80-204-1713-8

Internetové a elektronické zdroje:

- 42) ČERVENKOVÁ Anna a Jaromíra KOTÍKOVÁ, *Odborná příprava zdravotně postižené mládeže a její uplatnění na trhu práce*. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí [online]. 2013 [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/OdbPri.pdf>
- 43) DÁMCOVÁ, Mirka a Andrea HUDÁKOVÁ. Deset lidových moudrostí o neslyšících a reakce na ně: Slyšitelné ticho, díl 6. *Ruce*[online]. 2007 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/240-deset-lidovych-moudrosti-o-neslysicich-a-reakce-na-ne>

- 44) DÁMCOVÁ, Mirka a Radka NOVÁKOVÁ. Okénko do kultury Neslyšících: Slyšitelné ticho, díl 11. *Ruce* [online]. 2008 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/279-okenko-do-kultury-neslysicich>
- 45) DÁMCOVÁ, Mirka a Petr VYSUČEK. Dalších 10 předsudků o neslyšících: Slyšitelné ticho, díl 17. *Ruce* [online]. 2008 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/493-dalsich-10-predsudku-o-neslysicich>
- 46) DÁMCOVÁ, Mirka a Petr VYSUČEK. Jak vnímám já jako neslyšící tlumočené kulturní události: divadlo a koncerty: Slyšitelné ticho, díl 10. *Ruce* [online]. 2007 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/269-jak-vnimam-ja-jako-neslysici-tlumocene-kulturni-udalosti-divadlo-a-koncerty>
- 47) Deaflympics. *International Committee of Sports for the Deaf* [online]. 2013 [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: <http://www.deaflympics.com/about/>
- 48) FIKEJS, Jan. Svět neslyšících: část I. *Ruce* [online]. 2004 [cit. 2013-01-02]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/1-svet-neslysicich>
- 49) Historie. *Divadlo Neslyším* [online]. 2013 [cit. 2013-02-17]. Dostupné z: <http://www.neslysim.cz/cze/historie/historie>
- 50) KRONUSOVÁ, Martina. Oslavy Mezinárodního dne neslyšících. *Helpnet: Informační portál pro osoby se specifickými potřebami* [online]. 2013 [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: <http://www.helpnet.cz/monitoring-medii/65494-3/oslavy-mezinarodniho-dne-neslysicich>
- 51) KULICHOVÁ, R. Zásady správné komunikace s osobami se sluchovým postižením. Brno: Unie neslyšících, c2006. [CD].
- 52) MOTEJZÍKOVÁ, Jitka. Pořád ještě žijeme v době, kdy si slyšící myslí, že neslyšící jsou hloupi: rozhovor s Petrem Vysučkem. *Ruce* [online]. 2011 [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/830-porad-jeste-zijeme-v-dobe-kdy-si-slysici-mysli-ze-neslysici-jsou-hloupi>
- 53) NAJMANOVÁ, Milena. Různé typy divadelního tlumočení. *Unie*. 2005, 09-10. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/86-ruzne-typy-divadelniho-tlumoceni>
- 54) Naše projekty. *Agentura pro neslyšící* [online]. 2006-2013 [cit. 2013-01-30]. Dostupné z: <http://www.appn.cz/F143projekty>

- 55) O nás. *Středisko rané péče Tamtam Praha* [online]. 2009 [cit. 2013-03-18].
Dostupné z: http://www.tamtam-praha.cz/o_nas.php
- 56) Organizace: ECPN Evropské centrum pantomimy neslyšících. *Databáze amatérských divadel* [online]. 2005 [cit. 2013-01-29]. Dostupné z:
<http://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=organizace&id=143>
- 57) Pomáháme neslyšícím vyjít z izolace. *Agentura pro neslyšící* [online]. 2006-2013 [cit. 2013-01-30]. Dostupné z: <http://appn.cz/o-nas>
- 58) Průvodce základní tlumočnickou terminologií. *Česká komora tlumočnicků znakového jazyka* [online]. 2010-2013 [cit. 2013-01-29]. Dostupné z:
<http://www.cktzj.com/terminologie>
- 59) REDLICH, Karel. Neslyšící; jazyková a kulturní menšina vs. hluchota jako postižení. *Ruce* [online]. 2007 [cit. 2013-01-02]. Dostupné z:
<http://ruce.cz/clanky/187-neslyšici-jazykova-a-kulturni-mensina-vs-hluchota-jako-postizeni>
- 60) STRNADOVÁ, Věra. Neverbální projevy neslyšících lidí. *Ruce* [online]. 2006 [cit. 2013-01-29]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/47-neverbalni-projevy-neslyšících-lidi>
- 61) STRNADOVÁ, Věra, Jaroslav MATUŠKA a A. HOUSEROVÁ. Bariéry pro neslyšící ve veřejné dopravě. *Ruce* [online]. 2007 [cit. 2013-03-18]. Dostupné z:
<http://ruce.cz/clanky/214-bariery-pro-neslyšici-ve-verejne-doprave>
- 62) *Televizní klub neslyšících. Tlumočení hudby pro neslyšící. ČT 2. 19. dubna 2012. 16:30.* Dostupný z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1096066178-televizni-klub-neslyšících/212562221800006/#CTPlayer-1>
- 63) *TEP 24. Neslyšící Češi — Znakový jazyk — Zrakové postižení. ČT 24. 19. ledna 2013. 11:05.* Dostupné z: *Neslyšící Češi — Znakový jazyk — Zrakové postižení*
- 64) Tlumočená divadelní představení. *Česká komora tlumočnicků znakového jazyka* [online]. 2010-2013 [cit. 2013-01-29]. Dostupné z:
<http://www.cktzj.com/tlumocena-divadelni-predstaveni>

- 65) Tlumočení hudební události. *Česká komora tlumočnicků znakového jazyka* [online]. 2010-2013 [cit. 2013-01-29]. Dostupné z: <http://www.cktzj.com/tlumocene-hudebni-udalosti>
- 66) Vliv sluchového postižení na pracovní uplatnění. *Praceprozp* [online]. 2011 [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: <http://www.praceprozp.cz/zamestnavani-ozp/co-je-zdravotni-postizeni/689-1-3-vliv-sluchove-postizeni-na-pracovni-uplatneni>
- 67) XXI. Mezinárodní festival pantomimy neslyšících. *Svaz neslyšících a nedoslýchavých* [online]. 2009 [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: <http://www.snnr.cz/index.php?id=54>
- 68) ZÁHULSKÝ, Jan. Zaměstnání - Firmy neslyšící často nevyslyší. *Ruce* [online]. 2006 [cit. 2013-04-18]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/830-porad-jeste-zijeme-v-dobe-kdy-si-slyscici-mysli-ze-neslyscici-jsou-hloupi>

Ostatní zdroje:

- 69) HORÁKOVÁ, Marie. Bezbariérové nemocnice i pro neslyšící – s využitím komunikačních technologií on-line. In Konference INSPO - Internet a informační systémy pro osoby se specifickými potřebami. 16.3.2012
- 70) NOVÁKOVÁ, Radka. Postavení českého znakového jazyka v ČR – co se změnilo? In Konference 5. výročí Institutu Neslyšících pro specializované vzdělávání, o.s. 20.10.2012
- 71) UŽACHOVOVÁ, Alena a Lenka LEČŇANSKÁ. Novinky služby Hovor pro neslyšící. Internet a informační systémy pro osoby se specifickými potřebami
- 72) Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob č. 155/1998 Sb., ve znění zákona č. 384/2008 Sb. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv/2008/sbirka/1998/sb039-98.pdf>. ISSN 1211-1244.

8 Přílohy

8.1 Příloha č. 1

Okruhy otázek k polostandardizovanému rozhovoru

1. Základní osobní údaje

- a. Pohlaví
- b. Věk
- c. Druh postižení
- d. Rodinný stav
- e. Počet dětí
- f. Informace o rodině, ze které pocházíte
- g. Vzdělání
- h. Zaměstnání
- i. Využívání tlumočnických služeb

2. Možnosti vzdělávání

- Domníváte se, že možnosti vzdělávání osob se sluchovým postižením jsou dostačující?

3. Možnosti pracovního uplatnění

- Myslíte si, že nabídka pracovních míst je dostačující? Proč?
- Měl/a jste problém s hledáním zaměstnání? Jaký?

4. Bariéry ve společnosti

- V čem vidíte největší omezení v souvislosti s vaší vadou sluchu?
- Myslíte si, že sluchově postižení jsou ve společnosti znevýhodněni? Pokud ano, čím?

- V čem vidíte největší bariéru ve vztahu ke slyšící populaci?
- Setkali jste se někdy s negativním přístupem ze strany slyšící populace?

5. Služby

- Využili jste někdy sociální službu? Pokud ano, jakou?
- Byli jste spokojeni/nespokojeni? Proč?
- Existuje nějaká služba, kterou byste rádi zavedli v ČR?

6. Kultura

- Je v ČR dostatečné množství kulturního využití pro sluchově postižené? Co děláte ve svém volnu nejraději vy?
- Je v ČR dostatek institucí, které se zabývají poskytnutím pomoci a podpory sluchově postiženým?
- Účastníte se rádi akcí pro Neslyšící?

8.2 Příloha č. 2

Pravidla chování ve společenství neslyšících

1. Při veřejném vystoupení se netleská, ale třepe rukama nad hlavou
2. Pozdrav si neslyšící lidé vyměňují „na dálku” – ve vzdálenosti, kdy se poprvé spatří, ne tehdy, když jsou „na doslech”
3. Neslyšící spolu po celou dobu rozhovoru udržují oční kontakt
4. Povídají li si dva neslyšící na veřejnosti, ostatní neslyšící lidé mezi nimi volně procházejí, protože vědí, že tím komunikaci nenaruší, zatímco slyšící lidé se staví do fronty a čekají, až domluví, aby mezi nimi mohli projít.
5. Zvláštní postavení v komunikaci mezi neslyšícími má jednoznačně dotyk-je důležitý při příchodu do společnosti a často slouží k zahájení rozhovoru, ale i k jeho přerušení
6. Za velmi neslušné se považuje sahat na ruce člověka, který znakuje, nebo ho za ně držet
7. Pozornost větší skupiny neslyšících se upoutává pohybem, světlem nebo vibracemi
8. V místnosti si neslyšící lidé sedají nejraději do rohu, zády ke zdi, s výhledem na dveře a celou místnost
9. Neslyšící lidé většinou nemají rádi, když musejí sedět nebo stát jeden těsně vedle druhého. Pro komunikaci ve znakovém jazyce je výhodnější mít mezi sebou vzdálenost asi jeden metr. Z menší i větší vzdálenosti je totiž sdělení ve znakovém jazyce méně „čitelné,“
10. Během jakékoliv činnosti neslyšící lidé neuvědoměle nebo v kratších nebo delších intervalech kontrolují pohledem dění okolo sebe. Informují se tak o změnách v okolí, které slyšící člověk získává automaticky sluchem
11. Při sledování televize mají neslyšící lidé vždy puštěny skryté titulky
12. Neslyšící lidé používají různé vizuální nebo vibrační pomůcky upozorňující je na různé zvuky

8.3 Příloha č. 3

Desatero komunikace s neslyšícími za přítomnosti tlumočníka

1. Neslyšící člověk má při komunikaci se slyšícími úředníky či zdravotníky právo na tlumočníka, pokud o to požádá.
2. Neslyšící člověk má právo vybrat si tlumočníka, kterému dobře rozumí a kterému důvěřuje.
3. Tlumočení může probíhat formou znakového jazyka, znakované, mluvené či psané češtiny dle komunikační preference neslyšícího člověka.
4. Rozhovor vedeme přímo s neslyšícím člověkem a udržujeme zrakový kontakt s ním, nikoliv s tlumočnickem. Neslyšící člověk ovšem musí sledovat tlumočení informací. Stojíme či sedíme tak, abychom za zády neměli zdroj světla.
5. Nemluvíme s tlumočnickem s tím, že ten to později neslyšícímu pacientovi vysvětlí. Hovor je veden s neslyšícím člověkem, a ten má právo na informace v plné kvalitě a v reálném čase, aby se mohl průběžně ptát na to, co ho zajímá.
6. Tlumočnick musí být vždy vedle slyšící osoby, jejíž řeč tlumočí. Neslyšící člověk potřebuje vidět jak na tlumočnicka, tak i na hovořící osobu.
7. Během hovoru neodbíháme. Vzdálíme-li se od tlumočnicka, neslyšící člověk se obrací za námi a uniká mu tak část tlumočených informací.
8. Mluvíme svým obvyklým tempem. Tlumočnick nás sám upozorní, bude-li třeba řeč zpomalit. Máme však na paměti, že při tlumočení vždy dochází k časovému skluzu. Tlumočnick musí mít čas přijmout informaci, zpracovat ji a zprostředkovat.
9. Na konci hovoru se neslyšícího člověka zeptáme, zda ještě něco potřebuje upřesnit.
10. I když se s neslyšícím člověkem dorozumíváme prostřednictvím tlumočnicka, dejme mu s sebou také písemné sdělení o jeho zdravotním stavu a o důležitých doporučeních.

8.4 Příloha č. 4

Souhlas s rozhovorem

V rámci mé diplomové práce na téma „Začlenění osob se sluchovým postižením do sociokulturního prostředí majoritní společnosti“ bude realizován kvalitativní výzkum problematiky možnosti začlenění osob se sluchovým postižením do české společnosti slyšících osob. Použita bude metoda dotazování, technikou sběru dat bude polořízený rozhovor s osobami se sluchovým postižením.

Veškeré informace a údaje získané během rozhovorů s jednotlivými respondenty jsou důvěrné a budou použity výhradně pro potřeby diplomové práce.

Písemný souhlas:

Tímto prohlašuji, že jsem byl (a) studentkou Veronikou Urbánkovou řádně informována o podmínkách účasti ve výzkumu a o zachování důvěrnosti mnou poskytnutých informacích.

Souhlasím s poskytnutím informací Veronice Urbánkové, studentce magisterského studia oboru Rehabilitace a psychosociální péče Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v rámci výzkumu k její diplomové práci.

.....

8.5 Příloha č. 5

Zásady komunikace s lidmi se sluchovým postižením

- Nepovažujte naše postižení za nedostatek. Jste to Vy, kdo nás považuje za lišícího se a bezmocného
- Nepomáhejte nám, i když Vám to dělá dobře. Vždy se nejdříve zeptejte, zda pomoc potřebujeme. Dovolte nám ukázat Vám, jak nám můžete pomoci.
- Neobdivujte nás, pokud neuděláme nic mimořádného. Přání žít plnohodnotným životem nevyžaduje obdiv.
- Respektujte nás, protože respekt předpokládá rovnoprávnost.
- Po zaklepání jsme vešli dovnitř bez Vašeho vyzvání – vzpomeňte si, že existují lidé, kteří neslyší. Nezlobte se proto na nás.
- Myslete na to, že ke komunikaci potřebujeme přiměřené osvětlení.
- Prosíme, nestůjte ke zdroji světla – okno, lampa, slunce, Váš obličej je tak ve stínu a nevidíme na něj.
- Než začnete mluvit, upozorněte nás vizuálně.
- Mluvte na nás pomalu a zřetelně, používejte přirozenou mimiku a gestikulaci – ne přehnaně, ne strnule.
- Pečlivě artikulujte. Ale nepřehánějte – přehnaná artikulace srozumitelnost snižuje.
- Mluvte přirozeně a s přirozeným rytmem řeči. Příliš pomalá řeč není vhodná, ale nesnažte se mluvit ani příliš rychle.
- Nekřičte, zvyšování hlasu nám nepomůže k lepšímu porozumění, spíše naopak.

- Mluvíte-li, prosím, otočte se čelem k nám a pokuste s námi udržovat neustálý oční kontakt.
- Udržujte přiměřenou vzdálenost. K efektivnímu odezírání je vhodná vzdálenost 1-2 m.
- Pro snadnější odezírání je vhodná přibližně stejná výšková úroveň hlavy mluvícího a odezírajícího člověka.
- Nezakrývejte si ústa, při komunikaci s námi nejezte.
- Používejte spíš všeobecně známá slova, jednoduché věty, nepoužívejte složité výrazy, cizí slova, ironii.
- Neporozumíme-li Vám, prosím zopakujte nám stejnou informaci znovu, pokuste se však zvolit jiná slova a větné konstrukce.
- Používejte přirozený jazyk odpovídající situaci.
- Pamatujte na to, že čeština je pro většinu neslyšících cizím jazykem.
- Pokud umíte prstovou abecedu nebo nějaké znaky, můžete je použít.
- Ke komunikaci můžete použít také papír a tužku.
- V případě, že potřebujete dojednat závažnější věc, je lepší využít tlumočnické služby.